

**MALA BIBLIOTEKA
PEŠČANIKA**

www.pescanik.net

Urednice:

Svetlana Lukić i Svetlana Vuković

Naslovna strana:

Slaviša Savić Ideaman

Korektorka:

Slađana Miajlović

Kompjuterska obrada teksta:

Ivan Miladinović

Štampa: Fullmoon, 2008.

Tiraž: 1000

ISBN 978-86-86391-15-5

Beograd, 2008.

IVAN ČOLOVIĆ

VESTI IZ KULTURE

SADRŽAJ

Predgovor.....	6
1. Nacionalna čitanka.....	9
2. Dragulji narodnog uma.....	13
3. Nečista krv.....	18
4. Verić.....	23
5. Na česmi.....	29
6. Srpske rase.....	34
7. Misli živog klasika.....	39
8. Revizija kosovskog mita.....	44
9. Pevanje i analiziranje.....	49
10. Crni talas.....	55
11. Lektira.....	61
12. Prisluškivanje.....	67
13. Patriotska uživanja.....	73
14. Trajno rešenje.....	78
15. Deca pirea.....	84
16. Kula Balkana.....	89
17. Moralista.....	95
18. Pesnik.....	101

PREDGOVOR

TEŽE JE S KULTUROM

I on savetuje Srbima da se okanu hamburgera i jedu domaće pljeskavice, ili, još bolje, zlatiborsku jagnjetinu, jer, kako on tvrdi, „za zlatiborsko jagnje, osim soli ne treba ništa“. Doduše, naš književnik je zaboravio da za jagnjetinu, pored soli, treba imati i samo jagnje. Ali to je previd svojstven receptima iz patriotske kuhinje. Uvek se tu mnogo soli, a na meso zaboravlja.

(I. Č.)

Generacije su odrastale uz taj ritual: centralni večernji dnevnik državne i jedine televizije, formatiran na tridesetak minuta, od čega glavnina otpada na prevažne političke vesti, na belosvetske krize i naše spoljne uspehe i unutrašnja dostignuća. A onda, na samom kraju, kao nekakav lagani dezert, idu u minut-dva sabijene i zdudane „vesti iz kulture“, ponajčešće tek kvazipoetska beleškica o kakvoj izložbi, ili možda predstavi „iz unutrašnjosti“, nipošto kontroverznoj i provokativnoj, nego onako, okruglo pa na čoše, da nikome ne smeta. Posle ide sport, vremenska prognoza, pa Domaća Humoristička Serija...

Ivan Čolović naizgled šeretski naslovljuje svoju rubriku, kojom je otprilike jednom mesečno zaključivao *Peščanik* na radiju, baš isto tako: „vesti iz kulture“. No, ima u tom šeretluku nečega mnogo ozbiljnijeg od pukog duhovitog i ironičnog podsećanja na jednu medijsko-kulturnu praksu koja je, *prirodno*, „kulturi“ dodeljivala ulogu začina za lakše gutanje „važnijih“ sadržaja.

Programatski, odlično osmišljen naziv te rubrike, a sada i knjige, inteligentno subvertira jedan mnogo teži i važniji cilj: ne toliko *vesti* koliko *kulturu* samu. Da bi se bolje razumelo o čemu je reč, nije zgoreg podsetiti se da je upravo Čolović objavio u Poljskoj knjigu pod znakovitim nazivom: *Balkan - teror kulture*. Izvrćući naglavačke stereotipne žalopojke kako nam se „sve ovo dešava jer ovde nema dovoljno kulture“, Čolović u osnovi kaže – naprotiv, naša nevolja je baš u tome što načisto izgibosmo od kulture! Ako ne zaustavimo sveopšti *teror kulture*, ništa od nas neće ostati!

Kako sad to? „Kultura“ o kojoj Čolović govori i piše jedna je specifična grana, što bi marksisti rekli, „industrije svesti“; njeni proizvođači i distributeri nisu benigni *ljepodusi* iz poslednjih minuta televizijskih dnevnikarica poznog socijalizma, nego jedna mnogo nezgodnija sorta. To su oni naši dobro namnoženi i još bolje umreženi identitetski šamani, p(j)esnici i mislioci opšte patriotske prakse, (i)zazivači, trbuhozborci i ekskluzivno ovlašćeni tumači „duha naroda“, duha koji baš oni najbolje osluškuju, pa ga transponuju u svoje tvorevine prožete njime ili ga pak možda – pre će biti – oni sami proizvode, ali te svoje produkte skromno i samozatajno pripisuju „narodnome duhu“, kojeg da su oni samo *medijumi*. Prostije rečeno, Čolovića najviše zanimaju oni naši *duhovnici* – pa bili oni pisci, filozofi, sveštenici ili šta god već – koji bar dve-tri decenije unazad presudno oblikuju dominantnu kulturno-ideološku paradigmu, koji kreiraju i kodifikuju vladajući diskurs, gotovo monopolišući njima inače tako drage *identitetske politike* u Srba. Poneki od njih tek su (polu)anonimni inokosni jurodivci, koji ipak svojim ekscentričnim promišljanjima „teških nacionalnih pitanja“ nesvesno savršeno precizno ukazuju na simptome jednog suicidalnog ludila; većina, pak, pripada samom kremu našeg institucionalizovanog nacionalnog Panteona, gde stoluju već decenijama, izigravajući vrhovne žrece srpske kulture. I nema

▼
Ivan Čolović
tog poraza, propasti i sramote koja će ih ikada sa tog njihovog Olimpa pomeriti makar i jedan obronak niže...

„Vesti iz kulture“ potvrđuju i nadograđuju sve najbolje odlike Čolovićeovog esejističkog pisanja: direktnost, preciznost, duhovitost, veštinu dekonstruisanja i *prevođenja* bilo koje pompezno šuplje *mitomanske palamude*, nepopustljivu konsekvantnost, visprenu „alergičnost“ jednog ozbiljnog etnologa na plemensko mistifikatorstvo i ostalo prodavanje magle, iznad svega intelektualnu odvažnost da se ide uz nos dominantnim, hegemonim obrascima mišljenja i pisanja. Ova je knjiga otuda, iako sve samo ne propovednička i zapovednička, zapravo „angažovana“ u najplemenitijem smislu reči: može se, naime, čitati i koristiti kao nekakav mali priručnik za samoodbranu od vrlo organizovane i vrlo opasne Gluposti Koja Ubija. Ma, što bi rekao jedan od Čolovićevih pacijenata: *totalni kulturkampf!* Bre!

Teofil Pančić
Beograd, avgust 2008.

IVAN ČOLOVIĆ

VESTI IZ KULTURE

1. NACIONALNA ČITANKA*

Izišla je „Danica“ za 2007. godinu, godišnji časopis, u stvari kalendar. Izdavač je Vukova zadužbina. Ali, ni kalendar ni izdavač nemaju veze sa Danicom i Vukom Draškovićem, kako bi neko mogao da pomisli. Reč je o rimejku zabavnika „Danica“, koji je Vuk Karadžić izdavao krajem dvadesetih godina XIX veka u Beču, a čiju novu seriju danas objavljuje zadužbina koja nosi njegovo ime. Vest o izlasku iz štampe „Danice“ za 2007. godinu nalazim u „Politici“ od 12. decembra, uz prigodan razgovor sa priređivačem Miodragom Matickim. Od njega saznajem da je obnovljena „Danica“ zamišljena kao neka vrsta srpske „nacionalne čitanke“, što je novinarka koja je napravila intervju sa Matickim razumela kao njegovu glavnu poruku čitaocima „Politike“, pa je to stavila u naslov intervjuja: „Nacionalna čitanka“. Reklo bi se da novi broj „Danice“, ovaj za 2007. godinu, ulogu nacionalnog udžbenika ostvaruje možda bolje od ranijih brojeva, jer je on, kako saznajemo od Matickog, „posvećen srpskom nacionalnom kulturološkom programu za 21. vek“.

* Knjiga *Vesti iz kulture* sadrži 18 tekstova koje je Ivan Čolović pročitao u emisiji *Peščanik* u periodu od decembra 2006. do juna 2008.

Obnovljena „Danica“ je čitanka, ali nije namenjena nastavnicima i đacima neke škole, nekog razreda, kao druge čitanke. Ona treba da se koristi u drugom, uglavnom vanškolskom pedagoškom radu, radu sa kolektivom koji Maticki zove „srpski narod“. On je, što bi se reklo, ciljna grupa ovog pedagoškog projekta. Autori projekta, ako sam dobro shvatio Matickog, polaze od toga da je srpski narod zapravo veliki razred u kome su izmešani polaznici svih uzrasta, svih zanimanja i oba nacionalno legitimna pola. Zajedničko im je samo jedno: tanko ili čak nikakvo znanje o naciji kojoj pripadaju, nacionalna nedoučenost i nezrelost. Ali, evo, na njihovu sreću, okupilo se društvo rodoljubivih pregalaca koji će sve učiniti da se to stanje poboljša, da srpski narod dođe do nacionalne samosvesti i da pred komisijom strogih, ali rodoljubivih, profesora nacionalnih nauka, položi ispit zrelosti.

Od priređivača nove „Danice“ saznajemo i to da je ova nacionalna čitanka pravljen prema pedagoškom metodu prilagođenom radu sa nezrelim narodom, koji je navodno primenjivao i Vuk Karadžić. Metod se sastoji u tome da se nekoj i nacionalno neopismenjenoj masi, takozvanom prostom narodu, nacionalna ideja ponudi u malim dozama, takoreći neprimetno, a najbolje u formi neke igre i zabave. Ako je verovati Matickom, s tim na umu je i Karadžić svoju „Danicu“ izdavao kao zabavnik, svrstavajući je u tu, za prostog čitaoca, primamljivu vrstu lektire. „Vuk je“, objašnjava on, „svemu težio da ugodu, ne izneveravajući svoju koncepciju knjige za narod koja je podrazumevala da ne treba povlašćivati neukosti čitalaca, da ne smeju biti presudni komercijalni interesi, već da ovakva knjiga treba da bude nacionalna čitanka koja će na višem nivou doprineti prosvetivanju prostog naroda i ojačati njegovu duhovnost“.

Istu žanrovsku odrednicu zadržali su i obnovitelji „Danice“, tako da je ona i u novoj seriji ostala zabavnik, i ona treba da zabavi srpski narod kako bi ga poučila. U skladu s tim, i u ovom broju

„Danice“, mada je on posvećen, reklo bi se, krajnje ozbiljnoj temi, najavljenoj pod naslovom „Srpski nacionalni kulturološki program za 21. vek“, izgleda da ima srazmerno malo priloga u kojima se govori o toj glavnoj temi. Na taj zaključak navodi me Maticki kad podrobno predstavlja sadržaj novog izdanja nacionalne čitanke. Vidim da se tu pokreću i neka zamorna „kulturološka pitanja“, pitanja identiteta i kontinuiteta i njima slična, ali izgleda da se sve to svodi na samo nekoliko tekstova. Sudeći prema rubrikama koje priređivač pominje, u nacionalnoj čitanci za 2007, ima mnogo više priloga koji obećavaju pristupačnije, lakše, zabavnije teme. Međutim, naslovi ovih rubrika bude u meni sumnju da ću tu zaista naći nešto zabavno, a teško mogu da zamislim i nekog drugog, zabavne lektire željnog čitaoca „Danice“ koji će se obradovati kad vidi šta se u tom žanru ovde nudi. Uostalom, evo naziva tih rubrika: „Srpske dinastije“, „Priče o rečima“, „Pojmovnik srpskih narodnih poslovice i izreka“, „Srpske banje“, antologija pesama „Srbija nadaleko“, „Srpska narodna jela“, „Šaljivac“. Izgleda da urednici obnovljene „Danice“ veruju da je za današnje Srbe - koje oni žele da zabave i uzgred nacionalno opismene - zabavno, šaljivo i uopšte interesantno isto ono što je bilo i za Srbe Vukovog vremena. Kako je to moguće?

Slutim da izdavači ove nacionalne čitanke ne vide razliku između Vukovih Srba i ovih današnjih, zbog toga što kolektiv koji se u njihovom govoru pominje pod imenom „srpski narod“ nije realno postojeća skupina ljudi, nego kolektivni junak jedne pripovetke koja je prirasla za srce Matickom i njegovim kolegama iz „Danice“, kao i mnogim drugim učenim Srbima uposlenim na sličnim književno-nacionalnim poduhvatima. Oni su zaokupljeni time da pripovetku o srpskom narodu održavaju u životu, prepričavaju, bude iz zaborava, nalazeći u tome stanovita uzbuđenja i užitke, što bi bilo sasvim u redu i stvar njihove privatne erotske orijentacije, da pripovedači storije o srpskom narodu nemaju potrebu da svoju pripovetku proglašavaju za sve Srbe

obaveznom lektinom, trudeći se pri tom da budu pedagozi, da nam lektiru svojih snova približe šaleći se s nama, nudeći nam da čitamo stvarčice u rubrikama iz čijih imena već bije užas tupe dosade. Pa, molim vas, zamislite: „Šaljivac“.

Ali, uprkos tome što će vas „Danica“ za 2007. baš tamo gde se trudi da bude zabavna, verovatno navesti na turobne misli o srpskoj nacionalnoj eliti, ona izgleda ima čime i da vas nasmeje. Toga će, po svemu sudeći, biti upravo u onim priložima ove nacionalne čitanke koji su, bez uvijanja, brutalno ponuđeni kao njen ozbiljniji i za čitanje teži deo. Na primer, verujem da će čitalac željan šale i smeha biti bogato nagrađen za trud ako pročita prilog za koji priređivač kaže da se u njemu govori – pazite, sad citiram - „o neophodnosti revizije istorije i pridržavanja sigurnog i bržeg puta utvrđenog maticom duhovnosti“. Šala zaista može da bude dobra priprema za susret sa duhovnošću, ali ne baš onako kako to zamišljaju izdavači „Danice“. Oni bi hteli da nas pomoću šale raskrave kako bi nas naveli da se nacionalno opametimo, to jest da se utopimo u njihov roman reku, koji Maticki zove „maticom duhovnosti“. A, ja, pak, verujem da nas šala i smisao za humor, mogu spasti od njihovog misionarskog žara, da nam veština plovidbe maticom duhovitosti može pomoći da preživimo za mnoge koban susret sa maticom nacionalne duhovnosti. Bar je moje iskustvo takvo.

2. DRAGULJI NARODNOG UMA

Svako koga interesuje šta u stvari srpski narod misli i kako on zapravo govori nedavno je dobio priliku da to sazna na jednom mestu. Takvu priliku, takvu jedinstvenu zgodu, nudi zbornik pod naslovom „Srpske narodne izreke“, bar ako je verovati sastavljaču zbornika - Đoki Stojičiću, i njegovom izdavaču - „Večernjim novostima“. Izgleda da su ponuđeni okazion požurili da iskoriste mnogi. - A ko i ne bi? Takva ponuda se ne propušta. Čitam u novinama da je ovaj zbornik izreka na prošlom Sajmu knjiga u Beogradu bio jedan od najtraženijih naslova, pravi hit. Na Sajam je stigao samo prvi tom „Srpskih narodnih izreka“, a nedavno se pojavio i drugi. Sad su to dve podebele knjige, na više od osamsto strana, a sastavljač u pogovoru iznosi podatak da je od naroda čuo, zapisao i u zbornik uneo tačno 27.356 izreka. Impresivan broj, nema šta.

Pa kako je Stojičiću pošlo za rukom da zabeleži ovako veliki broj izreka? On sam skromno kaže da je „ovu knjigu vekovima stvarao srpski narod“. Dobro, narod, ali morao je i on malo da pripomogne, da izreke stavi na papir, poređa, sredi. Radoznao da vidim kako je Stojičić to radio, otkrio sam da je on sebi posao znatno olakšao time što je srpskim narodnim izrekama proglasio manje-više svaku frazu, svaki govorni kliše, svaki idiomatski izraz - kako bi rekli lingvisti - a takvih fraza i klišeja, takvih izraza ima koliko vam duša želi, u stvari, jezik je od njih sastavljen. Mnogo teže je u jeziku naći nešto sasvim originalno, jedinstveno.

Ali, da vam dam nekoliko primera, da vidite o čemu se ovde radi. Dakle, Stojičić je svoj zbornik srpskih narodnih izreka napravio i od ovakvih primera: *Lepota je prolazna, Lakše se diše, Lažna skromnost, Gledati sa visine, Uperiti prst, Govoriti bez uvijanja, Ući u suštinu stvari, Ne mogu pasti na taj nivo, Naći svoj put, U duhu vremena, U žiži događaja, Nema povratka na staro, Praviti se važan, Skočiti na binu, Skinuti s dnevnog reda, Slab na piće. To je životno pitanje, To je goruće pitanje, Trust mozгова, Putna groznica, Pustiti maha, Preći preko toga, Predstaviti se u dobrom svetlu. Slaba tačka. U neku ruku ima pravo.*

Ali Đoki Stojičiću, da bi uvećao broj navodnih srpskih narodnih izreka, nije bilo dovoljno što je u svoj zbornik uneo ove i bezbroj sličnih izraza, nego je umnožavao svoje primere na još jedan način. Naime, mnoge izraze ponavljao je po nekoliko puta, s neznatnim izmenama, kao da nije želeo da uskrati čitaocu nijednu, tobože različitu, varijantu neke izreke. Tako ovde možete da pročitate izreku: *Hvala ti od zemlje do neba*, ali i *Hvala ti od neba do zemlje!* Ima tu: *Uhvatiti korak*, ali i *Hvatati korak*. Ima: *Laže ga u oči*, ali ima i : *Laže me u oči*. Ima: *Lep k'o slika*, ali ima i *Lepa k'o slika*. Ima: *Lepa k'o san!* Ali ima i *Lepa je k'o san!* Radi se valjda o dragocenim finesama, koje skrupulozni sakupljač narodnog jezičkog blaga neće da zanemari. Finu i važnu razliku trebalo bi da uočimo i između izreke *Lako je biti svetac, kad ti je Bog ujak!* i izreke *Lako je biti svetac, kad mu je Bog ujak!*

Da sad pogledamo malo kakvu predstavu o srpskom narodu može da stekne čitalac ove knjige, jer u onome što je Stojičić sakupio i ovde objavio, trebalo bi navodno da se nađe „mudrost naroda“, „obilje misli“, „nagomilano životno iskustvo“ naroda. To je, uverava nas autor zbornika, dokument o „kolektivnom narodnom pamćenju“. Međutim, odmah da kažem, lik naroda

koji iskršava pred čitaocem ove knjige ne izgleda dobro, njegova mudrost deluje krajnje sumnjivo, misao skučena, duh prilično borniran, njegov emotivni život mrtav. Pravi imbecil, eto baš tako.

Meni, na primer, potpuno idiotski zvuče izreke kao što su: *U slozi mala snaga postaje velika sila, Uzmi sebi i daj drugom, U izlozima i u ratu se najviše laže, Ujed se leči ubijanjem psa, Hvala - prazna plata, To je sigurno kao što su dva i dva četiri, U nevolji čovek veruje i u panj, Ne živimo da jedemo, već jedemo da živimo, Uz slavu ide i njena senka, Lepo je biti Srbin, lepo je ali teško.*

Ali, pazite, da ne bude zabune, govorim o liku naroda koji je stvorio sam Đoko Stojičić, birajući za svoju knjigu jezičku građu prema određenom ključu, u skladu sa sopstvenim viđenjem srpskog naroda. Jer on je, s jedne strane, bio širokogrud i otvorio vrata za najrazličitiju jezičku građu, pa smo tako dobili, kao što sam već rekao, više od 27.000 navodnih narodnih izreka, ali je, s druge strane, bio veoma restriktivan kad je u pitanju rečnik i sadržina tih njegovih izreka, modelirajući, konstruišući lik svog kolektivnog junaka po želji, projektujući u taj lik samog sebe, svoj moralni i društveni ideal.

O tome da je lik kolektivnog junaka ove knjige pre svega konstrukcija njenog autora, možda najbolje svedoči činjenica da u jeziku srpskog naroda, sudeći prema Stojičićevom zborniku, nema nikakvih skarednih, prostih, neprirodnih reči. Da mu kažete, s oproštenjem: „govno“, ne bi taj narod znao o čemu mu govorite. Ali to, u stvari, neće da vas iznenadi, jer je ovaj narod izuzetno bogobojažljiv, smeran, a njegove misli okrenute su Bogu, svecima i sličnim bogougodnim likovima, što se vidi po neobičnoj učestalosti izraza u kojima se ovi likovi pominju, naročito Bog, s kojim ćete se sresti skoro na svakoj

▼ Ivan Čolović strani Stojičićevog zbornika, a pri tom vas, naravno, niko neće psovati.

U skladu s tim, i seksualni život srpskog naroda ovde izgleda neobično frustriran, stidljiv, potisnut, neveseo. Bar život muškarca, muža, domaćina. Žena, pak, reklo bi se, mnogo je u tom pogledu otvorenija, slobodnija. O tome svedoče izreke: *Namigljiva oka i poželjiva boka* i *Moja roba, moj dućan, kome hoću njemu dam*. Ali srpski narod, ovaj čiji je lik oblikovao Đoko Stojičić, o toj ženskoj slobodi ima vrlo loše mišljenje. Ona mu samo zagorčava život. Mora stalno da motri na ženu, da ga ne prevari. Jer za njega je, sve u svemu, žena po prirodi kurva, neko kome se ne može verovati. Stojičić pušta svoj narod da kaže: *Žena je zlo bez koga se ne može, Žena muža laže kad se njegovim životom kune, Žena vere nema, Ne veruj ženi ni kad se Bogu moli*.

Posebno je Stojičićev srpski narod nepoverljiv i oprezan kad vidi da žena plače. To i kaže: *Ne veruj ženi koja plače, Ne veruj ženskom plaču ni koliko pasjem hramanju, Žena se uzda u plač, a lupež u laž, Žena ima uvek po kesu suza uza se, Žena ima dve vrste suza, od bolesti i od prevare*. I, zaista, izgleda da žene srpskog naroda često plaču, a kako i ne bi, kad ih on rado i često mlati, preventivno. O tome, na primer, svedoče izreke: *Na svašta zamahuj, na ženu spuštaj, Tuci ženu svaki dan, ako ne znaš zašto, zna ona*.

Neko će možda reći: Čekajte, takve stvari se zaista mogu čuti, mizoginija je rasprostranjena. Da, ali ovde je izrazima mizoginije, kao i drugim sličnim vajnim mislima i mudrostima, data vrednost dragocenog narodnog pamćenja. To je predstavljeno kao baština narodne kulture, kako Stojičić kaže, sve su to, primeri „slikovitosti i dubine misli“ narodnih izreka, „dragulji narodnog uma“.

▼ Vesti iz kulture Za njega su sigurno dragulji, čak rudnik dragulja. Kad ukupni prihod od prodaje ovog zbornika, štampanog u 20.000 hiljada primeraka, čiji prihod iznosi 12 miliona dinara, podelite sa brojem izreka, videćete da svaka od njih autoru i izdavaču donosi 444 dinara. I sad recite da čuda ne postoje, da nema ljudi koji sve čega se dotaknu pretvaraju u zlato, to jest u dragulje.

3. NEČISTA KRV

Da li su Radovan Karadžić i Eduard Limonov čitali Kiša? To neobično pitanje postavio je poljski književnik Kšištof Varga, govoreći na jednom skupu posvećenom Danilu Kišu, koji je juna 2005. godine održan u Beogradu. Poljski književnik je tom prilikom izrazio sumnju da je Kiš u svojoj zemlji zaista bio poštovan i čitan pisac. Jer da je to zaista bilo tako - razmišljao je Varga - da su zaista ljudi u bivšoj Jugoslaviji voleli i čitali Kiša, onda ti ljudi verovatno ne bi dozvolili da u njihovoj zemlji izbije rat, ne bi bilo nasilja i stradanja, ne bi bilo zločina u Srebrenici.

Razvijajući tu ideju, Varga se setio Karadžića i Limonova, one poznate scene iz 1993. godine, ovekovečene na filmskoj traci, u kojoj vidimo ovu dvojicu kako stoje na nekom položaju, sa koga Karadžićeve snage pucaju po Sarajevu, i vidimo kako Limonov iz mitraljeza ispaljuje jedan rafal na grad u oblacima dima. „Da li su ona dva pisca koja su se sreli na brdu iznad spaljenog Sarajeva, Karadžić i Limonov, da li su čitali Kiša?“, pitao se Varga.

Nedavno smo dobili delimičan odgovor na ovo Vargino pitanje. Sada znamo da je, od one dvojice pisaca koje smo videli kako se šepure na brdu iznad Sarajeva u plamenu, bar jedan čitao Kiša: onaj s mitraljezom, Limonov. O tome nam on sam govori u autobiografskoj priči pod naslovom „Balkanski pisac“, koju možete pročitati u „Književnom listu“ od 1. januara 2007.

godine, u prevodu Radmile Mečanin. Danilo Kiš je jedan od junaka te priče, on je balkanski pisac iz njenog naslova.

Ipak, o svom čitanju Kiša, Limonov ovde govori samo uzgred. Tako saznajemo da je on pročitao, kako kaže, „jednu njegovu knjižicu džepnog formata“, i da mu se ona uošte nije dopala. Otkrio je da se tu radi o temama karakterističnim za disidentsku književnost, o ratu, o logorima i tome sličnom. Ali, nažalost, seća se Limonov, „u sve to bilo je dodato nekoliko kofa dobrih balkanskih užasa i nadrealističkih svireposti“.

Još gori, daleko gori utisak na Limonova ostavio je čovek koji je ovu bezvrednu disidentsku knjižicu napisao, to jest „prljavko Danilo“. Da, tačno tako, dobro ste čuli: „prljavko Danilo“. Tako Limonov naziva Kiša. Uopšte, prljavost je osnovni ton Kišovog portreta koji ćete ovde naći, nečistoća je tu istaknuta kao njegova najupadljivija, glavna osobina. Limonov ga je naslikao kao, pre svega neoprostivo, odvratno prljavu osobu. „Prljavko Danilo“ je uz to i veoma ružan, a i ponaša se ružno, nametljivo. To je, kaže Limonov, opisujući svog junaka, „nevelika izborana nosata njuška na pogurenom kosturu. Uska ramena. Bučna narav“. Saznajemo i to da Danilo ima bezobrazan običaj da nepoznatim osobama odmah govori „ti“ i još goru naviku da sagovornika stalno prekida, gurajući ga svojim prljavim prstima. Kad smo se upoznali, priča Limonov, „prljavko Danilo je odmah počeo da mi govori „ti“. Čak i za mene, surovog džeklondonovskog junaka“, dodaje on, „Danilo Kiš je bio težak sa njegovim tikanjem, prekidanjem sagovornika, navikom da krive, ne baš čiste prste gura u prsa sagovornika“.

Bučni i nevaspitani „prljavko Danilo“ voleo je - kao što se moglo i očekivati - da đipa uz cigansku muziku. To je pisac ove priče otkrio pri njihovom poslednjem susretu, u Budimpešti, 1987. godine. Ali zbog nečega se u tom trenutku ovaj neotesani

„balkanski pisac“ neočekivano upristojio. I Limonov je ubrzo saznao šta je bilo to što je Kiša smirilo i dovelo u red: bolest, rak. „Video sam ga“, piše on, „1987. u Budimpešti. Uz ciganske violine je igrao neki divlji ples. I bio je vrlo pristojan. „Ima rak“, rekao mi je neko od prisutnih za stolom - „On zna“.

To je, reklo bi se, jedna od poenti priče o balkanskom piscu, prljavku Danilu. Njegovu divlju balkansku prirodu, narav ovog nepojamnog mešanca, mogla je samo bolest da omekša, da uljudi, da takoreći pročisti. Ali priča ima još jednu poentu i ona je, nema sumnje, važnija. Nju čini ono mesto u priči na kome nam Limonov sugerije šta bi mogao da bude uzrok neobične fizičke i moralne ružnoće prljavka Danila.

Naime, čitalac ove priče dobija i kratko obaveštenje o poreklu ovog njenog junaka, koje, po svemu sudeći, treba da mu pomogne da bolje shvati njegove glavne crte - dakle, Danilovu nečistoću, ružnoću, bučnost. Jer on, čitalac, možda će se upitati: otkud toliko rugobe na jednom mestu, kod jednog čoveka. Pisac nam, međutim, ne daje gotov odgovor na ovo pitanje, ali zato nam pomaže da ga nađemo, sugerije nam gde bi odgovor mogao biti. A on se, reklo bi se, krije u poreklu junaka priče, u identitetu prljavka Danila. Nesrećni Danilo! On identitet uopšte nije imao ili, tačnije, imao je više njih, što izlazi na isto, to jest, da on u stvari nije imao pojma ni ko je, ni čiji je, ni odakle je u stvari. „Definisati tačno ko je on“, priča Limonov, „mislim da to ni sam nije mogao: u njegovim žilama su tekle mađarska, srpska, ciganska i jevrejska krv, kao minimum“.

Limonov nas navodi da tu, u tom genetskom mutljagu, u tom nečistom poreklu junaka njegove priče vidimo izvor i njegove telesne ružnoće i zapuštenosti. Kako on to čini? Pa, između ostalog, i tako što svog junaka prvi put naziva „prljavkom Danilom“ odmah posle ovog osvrta na njegovu zamućenu krvnu

sliku, kao zaključak tog osvrta. Tek posle toga on pominje njegove prljave prste i ostalo. Čitalac treba da razmišlja otprilike ovako: Šta kažete? Srpska, mađarska, ciganska, jevrejska krv i ko zna koja još. Pa, da, kad ste mi posle toga pokazali njegove prljave prste, niste me uopšte iznenadili.

Ovakvo povezivanje genetskog porekla, fizičkog izgleda i moralnih osobina predstavlja jedno od opštih mesta rasističke antropologije, koje su obilato rabile fašistička umetnost i književnost. Uverenje da je ključ za razumevanje čoveka u njegovim genima, koji ga navodno na odlučujući način vezuju za rasu, kako se to u naše vreme eufemistički kaže, za etnos ili naciju, i danas se često nudi kao tobože potvrđena naučna istina. Od te vajne istine živi i novi fašizam, kako onaj polusvesni, svakodnevni, tako i ovaj pretenciozni, elitni, estetizovani fašizam, čiji je jedan od najpoznatijih predstavnika pisac ove priče Eduard Limonov.

Kad se tako misli, to jest kad se misli kako današnji fašisti misle, onda se svaki čovek koji se ne može lako svesti na neki kolektivni genetski kod, koji nema i neće da ima krvnim zrcima ispisani nacionalni identitet, pretvara u neku vrstu rugobe, fizičke i moralne. Što je još gore - i zbog čega su novi fašisti posebno besni - te navodne rugobe pokušavaju da opstanu, pa čak i da svoju nesvodljivost na jedan nacionalni ključ, svoju rasnu nečistoću, svoju izdaju krvi proglase vrlinom. Neki među njima - a to je za fašiste vrhunac skandala - postali su simboli tog svetogrđa, tog poricanja istine krvi. Evo taj vaš Danilo Kiš, reći će vam neki današnji fašista. Kunete se u njega, postao je idol svima vama koji biste da pobegnute od zavetne istine, od krvi predačke, od vere jedine koja je zapisana i u vašim genima.

Upravo taj Kiš, simbol otpora fašizmu morao je da privuče pažnju i fašiste Limonova. Zbog toga je Kiš postao junak ove njegove priče, zato se on sa njim ovako obračunava. On je morao

da zapazi da Kiš kao simbol otpora fašizmu ima ulogu sličnu nekim gradovima u bivšoj Jugoslaviji sa izrazito mešovitim stanovništvom, koji su postali simboli otpora politici etničkog čišćenja, a koja su iz istog razloga u očima fašista bili legla svakog zla i poroka. Takvo mesto je svojevremeno bilo i Sarajevo. A sa njim se Limonov još ranije obračunao, onim famoznim rafalom iz mitraljeza. Sad je svoju junačku pucnjavu dopunio ovim rafalom mizernih rasističkih uvreda koji je ispalio na Kiša.

Da se, na kraju, vratim na ono od čega sam počeo, na mišljenje Kšištofa Varge da ljudi koji su čitali i voleli Kiša ne bi dozvolili da njihovom zemljom zavladaju ratni zločinci. Sad, kad sam pročitao ovu autobiografsku priču Eduarda Limonova, mogu da kažem da se ovaj ruski fašista u jednoj stvari slaže sa Vargom. I on misli da je čitanje Kiša važno. I on misli da bi ta lektira mogla da odvraća ljude od medicine koju im on nudi, a koja treba da ih putem lekovitog rata, ubijanja i raseljavanja vrati izvornoj rasnoj, nacionalnoj, verskoj i fizičkoj čistoti. Upravo zato što pridaje veliki moralni značaj Kišovom delu, Limonov se ovako besomučno, najgorim rasističkim uvredama na njega ostrvio.

Kao što znamo, nije on ni prvi, a verovatno neće biti poslednji fašista koji ovako besno nasrće na pisca „Grobnice za Borisa Davidoviča“. Ali, svaki od njih samo potvrđuje to da je Kiš bio , i očigledno i do danas ostao, kost u grlu toj i danas rasprostranjenoj vrsti mislilaca, pisaca i mitraljezaca. A za nas koji ne marširamo ni u jednom rasnom ili nacionalnom stroju, ovo najnovije fašističko čitanje i portretisanje Danila Kiša, može da bude još jedan podstrek, možda bolji od svake druge preporuke, da čitamo i volimo ovog pisca. Da li ste čitali Kiša? Ako još niste, evo, Eduard Limonov će vas možda naterati da počnete.

4. VERIĆ

Početak ove godine Sinod Srpske pravoslavne crkve, na predlog patrijarha Pavla, doneo je odluku kojom se književnici Ljiljani Habjanović-Đurović dodeljuje Orden svetog Save drugog stepena. Ovo visoko odlikovanje Srpske pravoslavne crkve književnica je, kako piše u obrazloženju odluke, dobila za „delatnu ljubav prema Svetoj majci Crkvi, posebno osvedočenu njenim književnim delima kojima istrajno svedoči Hrista Vaskrsloga“. Ljiljana Habjanović Đurović objasnila je da su joj ovo priznanje donela njena tri romana sa verskom sadržinom: „Petkana“, „Igra anđela“ i „Svih žalosnih radost“.

Crkveno odlikovanje autorke ovih romana moglo se i očekivati. Već za prvi od njih, za roman „Petkana“, ona se potrudila da pribavi blagoslov arhiepiskopa Amfilohija, čiji je tekst objavila na početku knjige, s faksimilom Amfilohijevog potpisa: „Pročitao naiskap Petkanu. Ljiljana je ovom knjigom prinijela Svetoj Petki i Hristu Bogu srce i um kao rascvetali miomirni ljiljan na dar“. Nije se slučajno Ljiljana Habjanović Đurović obratila za blagoslov ovom arhiepiskopu. Uveren sam da je njega izabrala zato što je i on priznati književnik, pesnik, i po toj, pesničkoj liniji, a ne samo po verskoj, blizak autorki „Petkane“. Samo pesnik ume nešto tako prekrasno da sroči: „rescvejtali miomirni ljiljan na dar“.

Međutim, nije se književnica zadovoljila ovim i sličnim blagoslovima i priznanjima koja je za svoj književni rad dobila

od crkvenih velikodostojnika. Na kraju romana „Svih žalosnih radost“, ona kaže da je za pisanje te knjige blagoslov dobila i od njene glavne junakinje, to jest od Bogorodice. U stvari, ona taj blagoslov nije tražila, nego je on došao kao čudo, kao božanska milost. A čime ga je zaslužila, to ni sama ne zna. Uostalom evo šta o tome književnica kaže: „Skrušeno stojeći pred Majkom Božjom ne prestajem da se pitam zašto sam baš ja dobila milost da napišem knjigu o najvažnijim događajima od postanka sveta. I kako da svojim životom tu milost opravdam“

Ali, pazite, nije to sve, nije ovoj spisateljici s neba poslata samo snaga da se s uspehom poduhvati tako gorostasne teme kao što je žitije Bogorodice, nego joj je odatle stigla i moć da tu temu obradi na način koji drugim smrtnicima nije dat. Jer, ona kaže i ovo: „Nadam se da sam uspela da dotkanem bar deo Njenog božanskog bića i prirode nedostupne ljudskom umu“. Ljudskom umu, da, ali ne i ovoj od neba nadahutoj srpskoj književnici. U stvari, nadahutoj od same Bogorodice. Zato njoj književnica upućuje poslednje reči: „Hvala Ti, Presveta Majko, što si blagosloвила mene grešnu i nedostojnu“

U intervjuu koji je dala listu „Kurir“ jula 2005. godine, Ljiljana Habjanović-Đurović još detaljnije govori o čudesnom nadahnuću koje je prethodilo pisanju romana o Bogorodici. „Prvi znak da treba da pišem o Bogorodici“, kaže ona, „dobila sam pre nekoliko godina, kada sam sanjala prsten sa njenim likom na svojoj ruci. Posle dve godine, pronašla sam ga i kupila na jednom putovanju; i evo, nosim ga i sada!“. I čitaoci „Kurira“ mogli su lepo, na fotografiji, da vide prst spisateljke i dotični prsten na njemu. Ali, prvi, inicijalni podstrek odozgo, s onog sveta, nije dovoljan, pa dobro dođe još poneko ohrabrenje s te strane. Pisac se zamori, počne da sumnja u svoje snage, krizira. Bilo je i takvih trenutaka, seća se u ovom istom intervjuu naša književnica. „A kada sam bila usred pisanja „Svih žalosnih

radost“, poverila se ona čitaocima „Kurira“, odjednom sam se upitala da li imam pravo da se time bavim; pomolila sam se Bogu da mi da neki znak da činim pravu stvar, ali ne iz moje glave, već sa strane.“ I znak je stigao, putem jedne SMS poruke. „Nekoliko dana posle toga“, priča ona, „baš na Veliku Gospojinu, dobila sam poruku na mobilnom telefonu od jedne čitateljke iz Smederevske Palanke, koja je glasila: „Zašto ne napišete roman o Presvetoj Bogorodici?“

Dakle: blagoslov, milost, čudesni znaci s neba. To su, ako je verovati Ljiljani Habjanović-Đurović, izvori njenog nadahnuća za pisanje knjige „Svih žalosnih radost“ i ostala dva romana koji su joj doneli visoko odlikovanje Srpske pravoslavne crkve. Sve te knjige došle su tako, božjom voljom. Ipak, da bi ih napisala, i da bi snagu nadahnuća očuvala, autorka je uložila i veliki trud. Kaže da je, pripremajući se za pisanje romana o životu Bogorodice, mnogo putovala, da je obišla sva mesta u kojima su Hristos i njegova majka boravili. Bila je i na Hristovom grobu, a na grobu njegove majke je plakala. Išla je u Rusiju da celiva ikonu „Svih žalosnih radost“, po kojoj je njen roman dobio ime.

Nije zanemarila ni relevantnu literaturu. Da bi napisala roman o Bogorodici morala je, kaže, da pročita mnogo knjiga: „Stari i Novi zavet, i čudesna dela svetih otaca i velikih učitelja vere“. Najviše je, izgleda, čitala javanđelja. Prodekan Bogoslovskog fakulteta u Beogradu Dragomir Sando rekao je na nekoj promociji da je njen roman o Bogorodici „prepevano jevanđelje“. Čak je pohvalio autorku da pripoveda snažno i nadahnuto poput apostola Mateja.

To me je podstaklo da uporedim neka mesta iz ovog romana o Bogorodici sa odgovarajućim mestima kod jevanđelista. Hteo sam da vidim o kakvom prepevanju je tu reč i da uporedim stil Matejinog jevanđelja sa navodno isto tako snažnim stilom

autorke romana. Uskoro je moj trud bio nagrađen. Pokazalo se da je poređenje teksta jevanđelja sa tekstem knjige „Svih žalosnih radost“ put koji vodi istini o stvarnoj genezi ovog romana o Bogorodici. I ja sam, okupan svetlošću te istine, i nošen tvrdom verom u komparativni metod, nastavio dalje, sve do punog otkrovenja. A otkrio sam da u romanu o Bogorodici naše književnice zapravo ima malo prepevanja, nešto više prepričavanja, a najviše prepisivanja tekstova iz Svetog pisma. Po mojoj proceni, tekst prepisan iz ovog izvora čini bar polovinu romana „Svih žalosnih radost“.

U romanu se nižu epizode iz života Bogorodice i Hrista, od rođenja njihovih roditelja do Hristove smrti i vaskrsenja. Te epizode iznose naizmenično dva naratora, sama Bogorodica i apostol Jovan. I njih dvoje se u svemu doslovno drže teksta iz jevanđelja, s tim što uzimaju slobodu da menjaju redosled pojedinih segmenata priče i da kombinuju segmente uzete od različitih jevanđelista. Uverio sam se da je roman, pre svega, rezultat montaže, odnosno postupka kojim autorka iz jevanđelja, a verovatno i iz drugih izvora, uzima odlomke ili cele epizode i povezuje ih sa delovima teksta koje je sama napisala. Jer, ruku na srce, ima i toga. Ljiljana Habjanović-Đurović je nešto i sama napisala. Između odlomaka preuzetih iz Svetog pisma i drugih izvora, nalazi se njen tekst, koji te odlomke povezuje, ali i dopunjava, s jasnim ciljem da se poruke jevanđelja nekako približe savremenom čoveku, koji radije čita romane nego Sveto pismo.

Da pogledamo na jednom primeru kako to funkcioniše. Reč je o epizodi u kojoj ‘arhandel Gavriilo donosi Mariji vest da će roditi sina božjeg. Sve što tu Gavriilo govori prepisano je iz Jevanđelja po Luci, pa tako i reči kojima arhandel umiruje uplašenu Mariju, a koje počinju ovako: „Ne boj se, Marija, našla si milost u Boga. I, evo, zatrudnećeš, i rodićeš sina, i nadeni mu ime Isus“. Preuzeto je doslovno i ono što u toj epizodi govori Marija. Njena

neverica: „Kako će to biti kada ja ne znam za muža“, kao i njen jednostavno izrečen pristanak: „Neka mi bude po reči tvojoj“

Narator ovog osnovnog teksta, u celini preuzetog od Luke, u romanu „Svih žalosnih radost“, postala je Bogorodica. Tu ulogu ona ovde dobija zato da bi autorka romana mogla da u tekst prepisan iz jevanđelja ubaci i neka razmišljanja i osećanja koja je ona pripisala svojoj junakinji. Tako Bogorodica, u ovoj epizodi sa Gavrilom, izgovara, pored ono nekoliko reči koje znamo iz jevanđelja, i neke neobično tugaljive misli, i predaje se izlivima osećanja u kojima koristi rečnik koji najviše podseća na ono što govore junakinje trivijalnih ljubavnih priča. Na primer, čujemo je kako govori: „Sve se u meni uzbunilo“. Ili: „Gavriilo je, kao uvek, osetio svaki treptaj moga bića“. Ili: „Osetila sam da mi radost dobuje u grudima kao hiljadu malih bubnjeva“.

Na isti način, montažom odlomaka iz Svetog pisma i autorkinog teksta, nastale su i druge epizode „Svih žalosnih radost“. I na drugim mestima dolazi do spajanja sakralnog i profanog teksta, jevanđelja i trivijalne proze. Od relativno uzdržane i ne baš pričljive Bogorodice, one iz Svetog pisma, Ljiljana Habjanović-Đurović je stvorila lik veoma govorljive žene i to žene koja kao svoje prihvata prilično banalne misli i osećanja. Ume ona da kaže i ovo: „Nemir je postao ime mojih dana“, „Čak me je kroz njene prste dotakao blagi talas utehe“, „Jer samo majka ljubi oči i dlanove svoga čeda“ ili „Postoje dani kad se čoveku javi budućnost“. Negde pri samom kraju romana, među poslednjim rečima koje voljom autorke izgovara njena junakinja, dobijamo još nekoliko savršenih primera trivijalnog stila. „Ali to je usud majki“ - vajka se tu Majka božja - „da trpe izbore i moranja svoje dece. Kao što ja trpim ono zbog čega si ti rođen, čedo moje. Tugo moja i radosti. Rano neprebolna“. I dodaje još dve kratke rečenice, kao da ih je Marina Tucaković napisala za neku od vedeta turbo folka: „Sve je moje prošlo. Samo bol traje“.

U romanu „Svih žalosnih radost“ i drugim romanima s religioznim temama Ljiljane Habjanović-Đurović, najviši organ Srpske pravoslavne crkve našao je svedočenje Hrista Vaskrsloga. Nije moje da taj sud osporavam. Ali, po mom mišljenju, ovi romani svedoče pre svega o tome da se i u srpskoj trivijalnoj književnosti javlja prodor novog žanra, one vrste treš literature koja, na radost brojne publike, obrađuje biblijsku i drugu građu koju nudi istorija religije. Trivijalni roman o toj vrsti građe mogao bi da se zove verić ili crkvić, po uzoru na krimić ili ljubić. Ali, za razliku od glavnog toka tog žanra na Zapadu, čiji najpoznatiji predstavnici, poput famoznog Dena Brauna, po pravilu nailaze na osudu crkve, Ljiljana Habjanović-Đurović je pokazala da ovaj žanr može lepo da se razvija ne samo bez sukoba sa crkvenim autoritetima, nego čak i sa njihovim blagoslovom.

5. NA ČESMI

Bio jedan mladić, po imenu Janićije, koji je mnogo voleo da čita strane knjige, a najviše francuske. A od svih francuskih knjiga najviše je voleo razbludne romane. Sedeo bi kod kuće zaokupljen tom lektinom, i ništa drugo nije hteo da radi. Majka ga je uzalud zvala u crkvu, da se pričesti i Bogu pomoli. Jok, Janićije za to nije hteo ni da čuje, nego se na majčine molbe i suze samo prezrivo osmehivao. Jednog dana majka je nekako uspela da ga nagovori da pođe sa njom u šetnju, u polje. Bojeći se da će mu šetnja sa majkom biti dosadna, Janićije je u džep stavio knjigu čiji mu je sam naslov izazivao žmarce u telu: „Bonaparta i žene“. I zaista, kad su izašli u polje, pusti on majku da se sama šeta, a on leže u hlad da čita.

Ali, gle čuda, tek što je legao, Janićija uhvati san i on počne da sanja. Kao, nalazi se u pustinji i mori ga strašna žeđ. Utom se pred njim pojavi neki duh, i povede ga do čitavog niza divno ukrašenih česama iz kojih je, reklo bi se, isticala voda. Ali, svaki put kad je Janićije pokušao da se napije vode, morao je da ustukne, jer je iz tih naoko lepih česama isticala samo odvratna, smrdljiva tečnost. A na svakoj česmi beše napisano njeno ime, pa je tako očajni Janićije išao od faraonske, do jelinske i rimske česme, od česme preljube do česme gordosti, od česme neposlušnosti do česme licemera i česme književnika. Neke od česama imale su imena velikih grešnika i zlikovaca, pa je tako žedni Janićije probao i gadnu tečnost koja je isticala iz česme Irodove, česme Neronove i česme Darvinove. Najzad, Janićija,

na izmaku snage, njegov neobični vodič, odvede do jedne česme skromnog izgleda, izgrađene od drveta u vidu krsta. Na njoj je pisalo: česma vode žive. I zaista, voda iz nje beše čista, divna, te Janićije najzad utoli žed. Ali, gle čuda, on oseti da je sa vodom iz te česme u njega ušao i novi život. Te on upita duha koji ga je do česme vode žive doveo, kako da opet, kad ožedni, do nje dođe, a ovaj mu dade u ruke Sveto pismo i reče: Evo ti vođe. Jer, taj duh je u stvari bio Janićijev anđeo čuvar. Najzad se Janićije probudi. Vide da majka sedi pored njega i plače, pa se i on zaplaka, a onda zahvali majci što je svojim suzama izazvala čudo u kome se on, gle čuda, ponovo rodio.

Ovo što ste čuli bio je moj pokušaj da rezimiram ili, tačnije rečeno, da prepričam „Priču starca Janićija“, versko-propagandni tekst u obliku pripovetke, čiji je autor Nikolaj Velimirović. Navodim i prepričavam ovaj promotivni verski narativ zato što on, zajedno sa još jednim sličnim tekstom istog pisca, ima ključnu ulogu u knjizi koju ovom prilikom želim da preporučim vašoj pažnji. Već sâm naslov te knjige, a on glasi: „Česma vode žive. Antologija srpske hrišćanske priče“, govori o važnosti koja je tu data Velimiroviću. Knjigu su, krajem prošle godine, objavili Duhovni centar Sveti Vladika Nikolaj iz Vrnjačke Banje i izdavačka kuća Plato iz Beograda.

Autor ove antologije je Vladimir Dimitrijević, publicista i profesor književnosti, koji je poznat čitaocima listova i časopisa koje izdaje ili pomaže Srpska pravoslavna crkva, među kojima je našoj javnosti najpoznatiji časopis „Dveri srpske“. Dimitrijević je jedan od onih pisaca koji svoju privrženost Srbima i Srbiji pokazuju i tako što ne dozvoljavaju da se u pridevima nastalim od imenice Srbin, glas *b* pretvori u glas *p*, kako nalaže pravilo o jednačenju suglasnika po zvučnosti, nego zahtevaju da se iskuljučivo govori i piše *srbski*, *srbska*, *srbsko*. Nema sumnje, u osnovi ovog tabuisanja korena *srb* nalazi se

staro pagansko verovanje u magiju koju je Frejzer u studiji „Zlatna grana“ nazvao homeopatskom. Prema tom verovanju, neku osobu, životinju ili stvar možemo uništiti ako nasrnemo na njenu figuru, sliku ili ime. Pa u skladu s tim, Dimitrijević i njegovi istomišljenici, veruju da onaj ko razbija koren *srb* i govori, na primer, srpski a ne srbski, u stvari nasrće na identitet Srba i celovitost Srbije.

Tabu korena *srb* Dimitrijević strogo poštuje i u predgovoru koji je napisao za antologiju „Česma vode žive“. Književnost je tu *srbska*, jezik i pisci su *srbski*, a *srbski* je i Hrist. U tom predgovoru priređivač antologije izneo je i kriterijume kojima se rukovodio pri njenom sastavljanju. „Osnovni kriterijum u izboru prozних celina“, kaže on, „pored njihovog kvaliteta, svakako je bio i način na koji se pisac sretao sa tematikom: u priči je, makar bljeskom, morala da se javi hrišćanska poruka“. Ona, ta poruka, kratko rečeno glasi: drži se onoga što će ti u crkvi reći da treba da radiš, misliš i osećaš i sve će biti u redu.

Tako shvaćenu „hrišćansku poruku“, priređivač je navodno našao u pričama na srpskom jeziku od srednjeg veka do našeg vremena, kod predstavnika raznih književnih škola i pravaca, od romantičara do modernista. Uvrstio je u svoju antologiju i priče priznatih i poznatih književnika, od Lazarevića, Jakšića, Veselinovića, Matavulja, Kočića i Stankovića, do Čopića, Josića-Višnjića, Danojlića i Basare. Ali pored ovih priča, od kojih mnoge imaju nesumnjivu književnu vrednost, Dimitrijević je za svoju antologiju izabrao i neke tekstove sveštenika i takozvanih nacionalnih radnika, napisane u narativnoj formi, u kojima je teško prepoznati bilo kakav umetnički kvalitet, ali koji, bez ostatka, služe ostvarivanju ciljeva verske propagande, kojoj antologija „Česma vode žive“ služi. To se, pre svega, odnosi na dva spisa Nikolaja Velimirovića. Jedan od njih je ona poučna priča o Janićiju, od koje sam počeo, a drugi nosi naslov

„Kasijana. Nauka o hrišćanskom poimanju ljubavi“ i objavljen je na kraju ove antologije, kao njen epilog. „Kasijana“ počinje i završava se u formi kvaziknjiževnog narativa, koji je Velimirović često koristio, ali najveći deo ovog spisa čini poduža teološka rasprava pod naslovom „Stoslov hrišćanske nauke o ljubavi“, sastavljena od ravno sto numerisanih paragrafa. To što ovaj narativno-teološki tekst, od preko pedeset strana, teško može da se smatra ma kojom vrstom priče, nije sprečilo Vladimira Dimitrijevića da ga proglasi vrhunskim delom srpske književnosti i najboljom pričom u njegovoj antologiji. „Kruna ove zbirke priča“, kaže priređivač antologije, „svakako je ‘Kasijana’, jedno od najlepših dela napisanih na srbskom jeziku od kada taj jezik postoji. Njen autor je žički svetloun Nikolaj Velimirović, zlatna usta i zlatno pero srbsko. Ovom pričom Srbi iskupljuju mnogi mrak i mnogu laž koju su napisali, i mnogi otrov podmetnut kao ‘književnost’“.

Šta je sastavljač ove antologije želeo da postigne objavljajući u njoj naporedo priče nekih srpskih književnika i versko-propagandne sastave predstavnika Srpske pravoslavne crkve? Ako dobro razumem, strategija koju je on primenio, s ciljem da što bolje promovise ono što naziva hrišćanskom porukom, zasniva se na dva momenta. S jedne strane, Dimitrijević je u svoju knjigu uneo priče priznate književne vrednosti da bi čitaoca naveo na to da i druge tu objavljene tekstove, tekstove versko-propagandnog karaktera, prihvati kao vrednu literaturu, a neke od njih i kao najviše domete srpske književnosti. S druge strane, versko-propagandni tekstovi u njegovoj antologiji imaju ne samo zadatak da slave Boga, crkvu, popove i sve drugo što uz to ide, nego i zadatak da podstaknu čitaoca da i u ostalim tekstovima, u književno vrednim pričama, pronade njihovu navodnu hrišćansku dimenziju, da ih čita kao da i oni vrede onoliko koliko je Bogu drago, a za crkvu prihvatljivo i probitačno.

Međutim, ja sam uveren da je Vladimir Dimitrijević izabrao sasvim pogrešan put za ostvarenje svog cilja, to jest za širenje hrišćanskih poruka i promociju spisa Nikolaja Velimirovića i drugih pravoslavnih verskih pisaca. To što su se u istoj knjizi našle priče pisaca kao što su :Lazarević, Stanković, Matavulj, Domanović, Kočić, Čopić ili Basara i, uz njih, versko-propagandni narativi Justina Popovića, Nikolaja Velimirovića i drugih sveštenika i teologa neće navesti čitaoca da zapazi neku srodnost među njima, da, gle čuda, otkrije neku njihovu zajedničku hrišćansku poruku, kako bi to voleo sastavljajući antologije „Česma vode žive“. Pre će biti da će to što su književni i verski tekstovi ponuđeni u jednoj knjizi omogućiti njenom čitaocu da jasno vidi jaz koji deli književnost od verske propagande.

Jer, za razliku od promotivnih crkvenih spisa i paraliterarnih sastava verskih propagandista, vredna srpska književnost, uključujući tu i najbolje srpske priče, napaja se, gle čuda, i na česmi jelinskoj i na česmi rimskoj, osvežava se na česmi gordosti i dobija snagu na česmi neposlušnosti. Ta književnost se ponekad nadahnjuje svežinom koju donosi česma Darwinova, a vrlo često i s najvećom nasladom i polzom pije sa izvora koji se zove francuska književnost. Srpski pisac koji nije ništa pročitao o Napoleonu i ženama teško da će ikad napisati išta vredno pažnje.

6. SRPSKE RASE

Da li znate koje ste rase? Koji je vaš rasni identitet? Pitanje može da bude formulisano i ovako: Da li vam je poznato koji je među rasnim psihičkim tipovima stanovništva Srbije onaj kome i vi pripadate? Da li ste Dinarac ili ste može biti predstavnik centralnobalkanskog ili, pak, panonskog rasnog tipa? Možda o tome niste razmišljali, možda nemate razvijenu svest o svom rasnom identitetu, jer tako nešto od vas odavno niko nije tražio. Ali ima znakova koji nagoveštavaju da se u tom pogledu stvari menjaju, i da se u Srbiji obnavlja interesovanje za rasni sastav njenog stanovništva, interesovanje koje je, kao što je poznato, pre skoro sto godina bilo u centru naučnog i političkog rada Jovana Cvijića.

Jedan od nagoveštaja nove aktuelnosti teme rasnog identiteta u Srbiji može se naći u izlaganjima nekih učesnika tribine posvećene knjizi akademika Dragoslava Mihailovića „Vreme za povratak“, koja je nedavno održana u Udruženju književnika Srbije. Ta izlaganja objavljena su u martovskom broju „Književnog lista“, koji je bio i organizator tribine.

Mihailovićeve knjige „Vreme za povratak“ sadrži nekoliko njegovih govora i članaka u kojima on iznosi nezadovoljstvo načinom proučavanja srpskog jezika, a posebno radom Srpske akademije nauka i umetnosti u toj oblasti. Meta njegove kritike pre svega je Akademijin „Rečnik srpsko-hrvatskog književnog i narodnog jezika“. Ne dopada mu se što iz novih

tomova tog rečnika nije izbačen hrvatski deo imena jezika. Još više je nezadovoljan, zapravo ogorčen, time što, po njegovom mišljenju, izdavači tog rečnika, kao i srpska leksikografija u celini, nedovoljno pažnje poklanjaju jeziku kojim govori narod u Srbiji, dok, s druge strane, neobično mnogo mesta daju jeziku kojim se govori na drugim mestima, a najviše u Crnoj Gori.

Govoreći na tribini posvećenoj njegovoj knjizi o ovoj temi, Mihailović je rekao da Akademijin „Rečnik“ daje „jedno nakaradno viđenje srpske književnosti“, jer su za izradu rečnika mnogo češće korišćene knjige pisaca iz Crne Gore nego onih iz Srbije. Izračunao je da je za tu svrhu, na primer, korišćeno devet dela Mihajla Lalića, a samo četiri Dobrice Ćosića. Crnogorski akademik Čedo Vuković je tu zastupljen sa sedam knjiga, a Crnjanski sa samo jednom više. Začudo, Akademijini leksikografi koristili su veliki broj knjiga Srbijanca Borislava Pekića, čak njih trinaest. Ali Mihailović će nam reći zašto je on tako dobro prošao: „Samo zato što mu je otac bio Crnogorac“. A otkud to da autori ovog rečnika privileguju Crnogorce i crnogorsko poreklo pisaca, a zapostavljaju Srbijance? Razlog je i za to jednostavan. „Pošto naši lingvisti“, kaže Mihailović, „uglavnom i ne potiču odavde, nego sa drugih strana, oni smatraju da moraš da se baviš, pre svega, njima“. Zato, da bi se to stanje popravilo, on traži da se „srpska lingvistika vrati svojoj kući, to jest da se vrati Srbiji“.

Ovaj sukob između srpskih i crnogorskih pisaca i lingvista, onako kako ga ovde prikazuje Dragoslav Mihailović, nije samo još jedan međunacionalni obračun, još jedan međuetnički konflikt, sličan drugim takvim konfliktima koji su počeli u lingvistici i književnosti, u historiografiji i na drugim sličnim mestima, a zatim bili nastavljeni ratovima u kojima je razbijena Jugoslavija. Ovde se javlja jedan novi momenat, rasni momenat. Ovde je u prvom planu međurasni sukob. Jer pravi, duboki

izvor jezičkih, književnih i drugih nesporazuma između Srba i Crnogoraca navodno je u tome što oni - kad se bolje pogleda - pripadaju različitim rasama, Srbi pretežno centralnobalkanskoj, a Crnogorci pretežno dinarskoj rasi. „Cvijić je“, objašnjava autor „Vremena povratka“, „smatrao da suštinu jugoslovenstva i buduće jugoslavenske države predstavlja dinarska rasa, a ovaj rečnik koji Akademija nauka izdaje takođe se pre svega oslanja na tu takozvanu dinarsku rasu“.

I istoričar književnosti Predrag Protić, jedan od učesnika ove tribine, pominje Cvijićevo favorizovanje violentnih Dinaraca na račun drugih srpskih rasnih tipova. Ali on za to ima razumevanja, jer je, kaže Protić, „bila činjenica da su jedino Dinarci uspjeli da održe jednu i stvore drugu srpsku državu“, a Cvijić je u tome „video da su oni najzdraviji, najkonstruktivniji državotvorni mentalitet, uprkos svim manama i nedostacima koje imaju“.

O ovom rasnom momentu, rasnom ključu za razumevanje problema srpskog jezika i srpskog identiteta uopšte, najviše je na ovoj tribini govorio etnolog Bojan Jovanović. I on polazi od toga da je Cvijić u svojim političkim projektima glavnu ulogu namenio Dinarcima i potpuno zanemario moravsko-wardarski rasni tip. On je, kako Jovanović kaže, „zapostavio i marginalizovao realnost juga Srbije, oličenu u centralnobalkanskom psihičkom tipu“.

Međutim, on misli da je Cvijić time učinio neoprostivu, fatalnu grešku koju nikakvo pozivanje na državotvornost Dinaraca ne može umanjiti i opravdati. Mada je veoma dobro poznao i tačno opisao „dominantno violentnu prirodu Dinaraca, njihovu impulsivnost, psihičku nestabilnost i nepouzdanost“, kaže Jovanović, Cvijić je ipak neoprezno svoj projekt jugoslovenske države „vezao za taj psihički tip“. Jer državna tvorevina čiju rasnu osnovu predstavlja jedan u toj meri impulsivan i neumeren psihički tip kao što su Dinarci bila je osuđena na propast. „Nakon

poraznog iskustva zajedničke države“, objašnjava Jovanović, „vidi se da je neumerenost i neprimerenost tempirala i raspad ove tvorevine“.

Da li bi Jugoslavija bila solidnija građevina da je pri njenom stvaranju data prilika nekoj drugoj rasi, nekom drugom psihičkom tipu, na primer centralnobalkanskom? To ne znamo, Jovanović ništa ne kaže o tome. Uostalom, po njegovom mišljenju, Jugoslavija je za Srbe bila samo skupa, tragična greška, ludost plaćena gubitkom sopstvene države i samobitnosti. Jovanović je okrenut Srbiji, uveren da je potrebno da se ona vrati sebi. U istoriji Jugoslavije, u načinu na koji je ta država stvorena, u greškama koje su pri tom učinjene, on vidi samo korisno iskustvo, pouku koju treba imati na umu danas, kad je došlo vreme da se Srbija vrati svom „realnom“ identitetu. Jedno od tih iskustava, jedna od pouka na koju Jovanović skreće našu pažnju, kazuje da se Srbija, u operaciji povratka sebi, nikako ne sme osloniti na dinarski psihički tip. Da bi potrajala, srpska država i srpsko društvo treba da se zasnju na nekom solidnijem rasnom tipu. Nije dovoljno to što su Srbi izašli iz veštačke jugoslovenske zajednice sa Hrvatima, Slovencima i ostalima, nego oni moraju da budu oslobođeni i vladavine jedne u svemu neumerene, nagle, violentne rase, Dinaraca.

To znači da je Srbiji danas potrebna ne samo nova nacionalna politika, nego i nova rasna politika. Dosta nam je Dinaraca, dajmo šansu centralnobalkanskom rasnom tipu. Otvorimo rečnike i škole za jezik, književnost i misao srpskog juga! Tako bi mogao da glasi jedan od zaključaka onoga što su na ovoj tribini govorili Dragoslav Mihailović i Bojan Jovanović. Verujem da neće ostati bez odjeka njihov poziv da se raspravlja o temi rasne politike i njihovo upozorenje Srbima da je sad, kad imaju nezavisnu državu, potrebno da se oslobode i dominacije Dinaraca. Šta će na to reći Dinarci, da li će se oni predati bez

borbe? Ako je verovati onome što je Cvijić napisao o njihovom karakteru, predaja ne dolazi u obzir. Oni su svoje već rekli: Čeraćemo se još!

A kakve šanse u ovom međurasnom sukobu imaju Srbi centralnobalkanskog, moravsko-varždarskog tipa? Ako i njihovu sposobnost za borbu procenimo prema istom izvoru, to jest prema Cvijiću, onda im izgledi da se uspešno suprotstave Dinarcima nisu baš veliki. Mogu da računaju samo na svoju lukavost, jer oni su, navodno, od svojih rasnih konkurenata mnogo lukaviji, „kadšto su“, kaže Cvijić, „duboke lukavosti“. Može im se u komparativne prednosti upisati i to što su, opet po Cvijiću, od Dinaraca mnogo štedljiviji, osobina koja može biti važna ako sukob bude krenuo putem ekonomskog iscrpljivanja rasnog protivnika. Međutim, Centralnobalkanci imaju i jedan nedostatak koji može da bude fatalan. Naime, Cvijić samo kod Dinaraca nalazi „duboko nacionalno osećanje“ i, što je nesumnjivo s tim u vezi, on samo kod njih primećuje razvijen besednički dar.

Dakle, centralnobalkanski rasni tip, ako zaista hoće da odnese prevagu u Srbiji, ili bar u Akademiji i Udruženju književnika, moraće da se vežba u nacionalizmu i govorništvu. Jedna tribina nije dovoljna, te pred Dragoslavom Mihailovićem, Bojanom Jovanovićem i drugim piscima koji brane boje ovog rasnog tipa predstoji veliki trud, još mnogo knjiga, još mnogo tribina. A ostali Srbi treba da provere svoja rasna osećanja, da utvrde kom rasnom tipu pripadaju i da dobro razmisle pre nego što odluče da se zaposle u nekoj rasno mešovitoj firmi ili da stupe u brak sa osobom neodgovarajuće srpske rase.

7. MISLI ŽIVOG KLASIKA

Zamislite da na nekom TV kvizu dobijete zadatak da pročitate tri misli i da pogodite koja je od njih misao Matije Bečkovića. A misli, na primer, budu ove. Prva: Oni koji su ostvarili svoje snove nemaju šta sanjati“. Druga: „Šalter je najstravičniji izum civilizacije“. I treća misao: „Kosovo je najskuplja srpska reč“. Verujem, ma skoro sam siguran, da biste, ako ste iole politički pismeni, bez oklevanja Bečkoviću pripisali ovu treću misao, ovu o Kosovu. I. pogrešili biste. Ne zato što to nije Bečkovićevo. Naravno da jeste, njegovo je to. Ali njegove su i ostale dve mudrosti, i ona o ostvarenim snovima, kao i ona o šalteru kao jezivoj tekovini civilizacije.

Publika u Srbiji Matiju Bečkovića pamti kao autora raznih političkih gnoma, krilatica i slogana, naročito onih koje je posvetio Kosovu i ostalim takozvanim srpskim svetinjama. On uživa glas i kao dobar govornik na komemoracijama i sahranama pisaca i drugih poznatih ličnosti. Uopšte, istakao se u svim vrstama govora o porazu i smrti, iza kojih dolaze pobeda i vaskrs. Manje je poznato da on rado govori i o drugim temama. Rekao je on svoju i, na primer, o vodi, vremenu, gradu, gubitku, društvu, đavolu, ženi, mozgu, putovanju, prolaznosti, smaku sveta, stidu, suncu, suzi, džadi, špijunu i mnogim drugim stvarima. Ne bih ni ja to znao, da se nedavno nije pojavio zbornik Bečkovićevih misli, sa registrom i azbučnikom imena i pojmova, knjiga koju je uredio Dragan Lakićević, glavni urednik Srpske književne zadruge, a objavila izdavačka kuća iz Beograda „Feniks Libris“.

Lakićević je napisao i pogovor za ovu knjigu. Kaže da je ranije priredio nekoliko sličnih zbornika s mislima velikih pisaca ili velikih dela, kao što su Sveto pismo, Homer, Šekspir, Dostojevski i Gete, i da sada toj seriji knjiga priključuje Bečkovićeve misli, kako se izrazio, „izbor misli jednog srpskog, živog klasika“. Jer, zaista - ako čovek razmišlja patriotski, kao Lakićević - upitaće se: zašto samo stranci i zašto samo mrtvi klasici. Šta nedostaje našem, srpskom, nećemo ga valjda eliminisati samo zato što je živ? Evo knjige, pa prosudite sami. I Lakićević nam nudi knjigu koja treba da pokaže da misli njegovog zemljaka mogu ravnopravno da budu uz mudrosti drugih velikana, da im je mesto uz misli velikih pesnika, Homera, Šekspira i ostalih, pa čak i uz reči samog Gospoda Boga, autora kome se obično pripisuju Sveto pismo.

Dakle, ako vam ustreba neka velika misao, na primer za pisanje maturalnog rada, ljubavnog pisma, članka za „Među nama“, nekrologa ili političkog govora, sada na raspolaganju, pored raznih riznica mudrosti stranih velikana, imate i velike misli jednog našeg, domaćeg mislioca. Dovoljno je da u knjizi Bečkovićevid „Misli“ pogledate registar i da potražite nešto o temi o kojoj pišete. Na primer, ako vam zatreba nešto lepo kazano o slobodi, zgodno će vam poslužiti misao našeg velikana koja glasi: „Sloboda je vekovima bila neostvaren san“. Ako vam, pak, treba nešto o progresu, i tu vam on može pomoći, jer je rekao: „Niko nije progresivan jednom zauvek“. Hoćete nešto o sreći? Ima i o tome: „Sreća je biti manje nesrećan od drugih“. Ima i o kulturi: „Kultura je tolerancija i razumevanje“. I o emocijama: „Emocije su naše najdublje misli“. I jedna veoma poučna o ambicijama: „Niko nije ostvario sve što je hteo i zamislio. A što je najgore, što su snage manje ambicije su veće“. A sigurno je da će nekome dobro doći i ova: „Sve što živi veruje u svoju svrhu“. Ima jedna izuzetno zgodna za pismeni iz poznavanja prirode: „Sunce je jedini živi svedok svih vremena“. Mene je - a

ja sam neka vrsta etnologa - posebno obradovala ova o narodu: „Narod je znatno duže živio od ljudi“. Dakle, u Bečkovićevid „Mislima“ svako će naći nešto za sebe.

Ipak, i ovde će najviše zgodnih stvari pronaći pisci patriotskih sastava, političari, novinari ili ratni zločinci, atentatori i druge ubice koji pisanjem rodoljubive literature prekraćuju vreme u zatvoru i sebe prikazuju kao fine ljude od pera. Mnogi od njih i pre pojave ovog zbornika rado su citirali i parafrazirali rodoljubive sentence ovog mislioca, kao što je ona o Srbima u Hrvatskoj kao „ostatku zaklanog naroda“, ili ona o Kosovu kao „imenu naše nebeske otadžbine“ i „polutaru srpske planete“ ili ona o grobu kao „najvećoj svetinji i najstarijoj crkvi srpskog naroda“, pa i ona o hramu svetog Save, za koji je Bečković rekao da je „veći od nas i dublji od naše pameti“. To, dakle, slušamo već skoro dvadeset godina, u mnogobrojnim varijantama i verzijama. Sto puta su te mudrosti prežvakavane i reciklirane u medijama, u crkvi, uz gusle. A melju se i krčme i dalje. Ali, ovaj zbornik Bečkovićevid misli sadrži i neke njegove manje poznate političke maksime, koje su danas aktuelne bar koliko i one poznate.

Na primer, kad je pre neki dan Šešeljev zamenik Tomislav Nikolić, obraćajući se poslanicima Narodne skupštine Srbije, rekao da žali što Srbija nije ruska provincija, i da se nada da ona nikad neće biti evropska kolonija, to su mnogi primili kao Šešelju, Nikoliću i drugim radikalima svojstveno zastranjivanje. Međutim, čitalac ove knjige u tome će prepoznati varijaciju nekih Bečkovićevid misli o Rusiji i Srbiji. Nema među tim mislima eksplicitno formulisane ideje da Srbija treba da se pripoji Rusiji. Ali tu je idejna osnova za taj, što bi se reklo, projekat. Ona je u navodnom dubokom jedinstvu ruske i srpske duše, o kome govore neke Bečkovićeve maksime objavljene u ovoj knjizi. Evo jedne od njih: „Konačni sporazum svih evropskih nesporazuma rešiće

se, silom bratstva, u ruskoj duši. To je verovao Dostojevski, to je ponavljao otac Justin, a ja ne mogu da verujem da nije uvek kad je napisao Rusi, pomislio Srbi“.

Kad čujete da je srpska duša neka vrsta varijeteta ruske, i kad vam to kaže živi klasik srpske književnosti, onaj čija knjiga misli danas ponosno stoji uz Homera i Šekspira, da li ćete i dalje misliti da je žal za tim što Srbija nije deo ruskog carstva samo uvrnuta retorika srpskih radikala? Uvrnuta jeste, ali uvrnuli su je bolji retori od Nikolića. U naše vreme to možda s najviše uspeha radi slatkorečivi autor ovih „Misli“. Od njegove misli o jedinstvu srpske i ruske duše do Nikolićeve o jedinstvu dve države samo je jedan, logičan korak: čija duša, njegova i teritorija.

Retki su veliki pisci kojima su za života objavljene njihove izabrane misli. Da li to znači da je malo ko od njih već u očima savremenika bio nesumnjivi gigant uma, pa tako zaslužio čast koja se po pravilu ukazuje mrtvima, onima čiju je vrednost potvrdio sud istorije? Pa, mislim, da ne znači. Nije tome razlog što su autori iz čijih su dela izvađeni citati i tako sastavljene razne riznice velikih misli po pravilu ljudi sa solidnim stažom na onome svetu. Pre će biti da se dobri pisci dok mogu, a to znači dok su živi, trude da na svaki način zaštite svoje delo od sakupljača i preprodavaca takozvanih bisera i dragulja mudrost. Dobri pisci znaju da zbirke tih bisera i dragulja spadaju u nižerazrednu, pučku, trivijalnu literaturu, čiji su proizvodi namenjeni neobrazovanoj publici, koja prihvata primamljivo obećanje da će na jednom mestu, u jednoj knjizi, a po umerenoj ceni, dobiti sažetu mudrost sveta.

Nasuprot tome, pisci koji veruju da njihovo delo dobija kad se pretoči u izabrane misli, pokazuju da se u trivijalnoj književnosti osećaju kao kod kuće. Ova knjiga svedoči da je Matija Bećković jedan od njih. Njegove „Misli“ približavaju

nas odgovoru na pitanje ko je danas pučki, trivijalni pisac. To je onaj koji uživa što njegovi ukoričeni biseri mudrosti stoje na polici, uz Homerove, Šekspirove i Geteove. Veruje da se tako uzdigao do njih. Ne zna da se u njihovom društvu našao samo zato što su ova trojica - jer nije imao ko da ih zaštititi - na pravdi Boga spuštenu do njega.

8. REVIZIJA KOSOVSKEG MITA

Vidovdan je jedan od onih praznika koji su za Srpsku pravoslavnu crkvu prilika da narodu saopšti svoje viđenje aktuelnih političkih prilika, da - kako su govorili naši stari - ukaže na probleme koji stoje na putu razvoja i da smernice za dalju akciju. Ove godine Crkva je požurila da iznese jednu vidovdansku političku poruku već početkom juna, skoro mesec dana pre praznika koji se slavi 28. juna. Poruka se pojavila u formi knjige pod naslovom „Sveti knez Lazar i kosovski zavet“, čiji su izdavači Crnogorsko-primorska mitropolija iz Cetinja i kompanija „Večernje novosti“.

Početak impresuma ove knjige sročjen je u toržestvenom arhaičnom stilu: „Knjiga ova pojavi se leta gospodnjeg 2007, na Vidovdan, s blagoslovom Patrijarha srpskog Pavla, trudom i ljubavlju njegovog visokopreosveštenstva Arhiepiskopa cetinjskog i mitropolita crnogorsko-primorskog, gospodina Amfilohija“. Ovim starostavnim stilom Crkva se služi da sebe prikaže kao instituciju koja čuva svoj tradicionalni lik, prkoseći svim promenama, jezičkim ili drugim. Ali retorika tradicionalista je jedno, a praksa njihove borbe za tradiciju je drugo. Tako i ovde. S jedne strane starinsko „leta gospodnjeg“, a, s druge strane jedna komercijalna novotarija, takozvano kiosk izdanje.

Knjiga sadrži odlomke poslednjih godina često preštampanih zapisa, povelja, pesama i beseda o knezu Lazaru i drugim junacima Kosovske bitke. Ono zbog čega je sve to još jednom

sabrano i objavljeno - politička poruka Srpske pravoslavne crkve za Vidovdan 2007. - nalazi se na početku knjige, u dve uvodne reči. Ispod prve je faksimil potpisa patrijarha Pavla, sa onim prepoznatljivim krstićem. Glavni stav iznet u toj uvodnoj reči svodi se na to da Srpska pravoslavna crkva ima legitimno pravo i dužnost da se stara i o političkom, a ne samo o verskom životu Srba. To je izvučeno u naslov ove uvodne reči: „Opredeljenjem za Carstvo nebesko ne odričemo se staranja za svoje istorijsko postojanje“. Dakle, iako se ovde politički život i državni poslovi eufemistički nazivaju „istorijskim postojanjem“, nema sumnje da Srpska pravoslavna crkva za Vidovdan 2007. izlazi u javnost sa zahtevom da se revidira - kako Crkva tvrdi - pogrešno shvatanje da duhovna vlast nema šta da traži u politici, i da se preispita ustavno razgraničenje crkve i države.

Nije ovo prvi put da Crkva iznosi ovakav zahtev i znamo da to ne radi uzalud. Političke vlasti u Srbiji već nekoliko godina postepeno popuštaju pod pritiskom Crkve, tako što joj daju sve veće komade vlasti, s glupom nadom da će zadovoljiti njen sve bolji apetit. Novo je ovde, bar za mene, što vidim da je Crkva, radi širenja svog političkog uticaja, spremna da revidira i na nov način protumači, da apdejtuje, i neke od svojih temeljnih, rekao bi čovek, nepromenljivih i tradicijom osveštanih mitova, pa tako i neke ključne momente kosovskog mita. Očekivalo bi se da će Crkva, koja nastoji da postane glavni politički faktor u Srbiji, pre svega raditi na tome da dovede u pitanje koncept laičke države, države odvojene od crkve. Ona to i radi. Međutim, čitalac knjige „Sveti knez Lazar i kosovski zavet“ stiče utisak da je za vrh Srpske pravoslavne crkve, od osporavanja ideje laičke države, važnije i preče da ospori i dovede u pitanje kosovski mit, tačnije da odbaci jednu od njegovih glavnih poruka, onu koja kaže da se mora birati između dve vlasti, dva carstva, onog na nebu i ovog na zemlji.

Naime, u prvom uvodnom slovu za ovu knjigu, koje je potpisao patrijarh Pavle, stavlja nam se do znanja da famozno opredeljenje kneza Lazara za nebesko carstvo, koje je njemu bilo ponuđeno u paketu sa odricanjem od zemaljskog carstva, ipak ne treba doslovno tumačiti, da se toga ne treba držati - kako bi neko rekao - kao pijan plota. Umesto toga, sada nam se nudi jedan iznijansirani, dijalektički pristup Lazarevom opredeljenju, pa se kaže, citiram, „da se opredeljenjem za neprolazno Carstvo Nebesko ne otkazujemo od prolaznog života na zemlji, da verom u besmrtnu dušu ne odričemo staranje za istorijsko biće“. Drugim rečima, Lazarevo opredeljenje ne sme da spreči Crkvu da caruje i na onom i na ovom svetu, i gore i dole, a ponekad, kad to prilike zahtevaju, više dole nego gore. To tobože zahtevaju današnje prilike u Srbiji.

Zašto? Šta je dovelo do toga da mučenica Crkva danas mora da se lati i političkih i državnih poslova i uopšte da preuzme na svoja pleća glavni teret brige o srpskom narodu? Odgovor na to pitanje nalazi se u drugom uvodnom slovu za knjigu „Sveti knez Lazar i kosovski zavet“, čiji je autor mitropolit Amfilohije. Po njegovom kazivanju, već decenijama srpski političari rade protiv interesa svog naroda, prodaju srpske zemlje i svetinje. „Nijesu političari naši sačuvali Kosovo“, upozorava mitropolit, „političari su ga izdali, prodali su ga. Četrdeset, pedeset godina su ga prodavali i uspjeli su da dovedu Kosovo u položaj u koji je dospjelo. I dan danas, nažalost, izdaju i prodaju to Kosovo za jeftine pare. I ne samo Kosovo nego i sve druge zemlje sa srpskim hramovima i svetinjama“.

I, kao što se moglo očekivati, mitropolit Amfilohije će pred nas izvesti zlosrećnog Vuka Brankovića, koji - ni kriv ni dužan - mora još jednom da zamakne za Goleš planinu, to jest da po ko zna koji put odigra ulogu kosovskog izdajnika. Ali, kao što

Lazarevog opredeljenja, tako je ovde i famozna Brankovićeva izdaja predstavljena na nov način, dobila nov smisao. „U nas se“, reći će mitropolit, „zacario duh Vuka Brankovića. Radije se priklanjamo silama ovoga svijeta i silnicima, radije se priklanjamo svojim uživanjima i više se borimo za svoju vlast, za svoja imanja, uplašeni od sila ovoga svijeta, negoli za svetinje, one za koje se vrijedi žrtvovati“. Brankovićev lik je ažuriran, predstavljen kao preteča, rodonačelnik današnjih srpskih političara. Bio je - kaže mitropolit za Vuka Brankovića, „onovremeni 'realan' političar, kako bismo mi to danas rekli našim jezikom, političar koji se dovijao“. Dakle, ovaj rimejk starog srpskog mita o „vjeri“ i „nevjeri“, „nevjeru“, izdaju, prikazuje tako široko da se u nju pretvara svaki pokušaj da se za neki problem nađe realno i razumno rešenje.

Da li Srbija danas ima nekih drugih političara, koji bi od Amfilohija i Crkve zaslužili bolju ocenu? Nekih koji se ne bi dovijali? Koji se ne bi ponašali razumno? Teško je reći. U svakom slučaju, takvi se ovde ne pominju, pa se nameće zaključak da za ovog miropolita svi političari, što bi se reklo, kao takvi, predstavljaju soj dovrtljivih, realnih, pragmatičnih ljudi, da su svi oni Brankovići, svi „nevjera“ već po prirodi svog posla - a to je posao u državi odvojenoj od Crkve. Shodno tome, među današnjim političarima laicima ne može biti nijedan narodni vođa baš na svom mestu, to jest, nedovrtljiv, nerazuman, nerealan, to jest Crkvi i Bogu drag. Nekako se nameće zaključak da je sazeo trenutak da takvog vođu sama Srpska pravoslavna crkva potraži u svojim redovima.

Pretpostavimo da se te nezahvalne dužnosti mora primiti sam miropolit Amfilohije i da ga Sinod kandiduje, a Skupština postavi za premijera Srbije. Nema sumnje da bi program njegove vlade polazio od jasno određenih nacionalnih interesa Srbije, kao interesa koji su u suprotnosti sa realnošću i razumom. Takođe

verujem da bi za sve ministarske resore Amfilohije lako našao visoko kvalifikovane kandidate. Tako bi najverovatnije ministar unutrašnjih poslova postao vladika Irinej, ministar za KIM - episkop Artemije, ministar za kapitalne investicije - vladika Filaret, ministar za omladinu i sport - vladika Pahomije. Na čelu nekih ministarstava i državnih agencija mogli bi se naći i neki istaknuti vernici iz sveta umetnosti i nauke, pa bi se verovatno na položaju ministarke prosvete opet našla profesorka Ljiljana Čolić, a u fotelju ministra turizma mogao bi da sedne filmski reditelj Emir Kusturica. I za ostale resore, kao što su kultura, zdravlje, pravda i drugi, mandatar bi sigurno lako našao odgovarajuća rešenja. Jer Srbija ne oskudeva u vlastoljubivim, nerazumnim, nerealnim i Crkvi bliskim ljudima.

Verujem da bi mitropolit Amfilohije u svojstvu mandatar srpske vlade jedan resor ipak zadržao za sebe: resor ministarstva odbrane. On je već stekao takoreći istorijske zasluge u poslovima iz tog resora. Ovde, u njegovom uvodnom slovu za knjigu „Sveti knez Lazar i kosovski zavet“, ima jedno mesto koje čitaocu pomaže da lakše zamisli kojim putem bi ovaj hipotetički srpski premijer i ministar odbrane poveo svoj narod i vojsku: „Starim i novim stradanjima, i starim i novim žrtvama, koji su svjedoci da mi ako i jesmo grešan narod, ipak smo Božiji narod... da hodamo za Njim, kao ovce na zaklanje, i da kao jaganjci nosimo svoj Časni Krst“.

Ovce na zaklanje? Neko će verovatno reći: ma to je samo metafora, ne treba to tako doslovno, bukvalno shvatiti. U redu. Samo da znate: do tog mudrog zaključka ovce su odavno došle.

9. PEVANJE I ANALIZIRANJE

Čitajući knjigu političkog analitičara Slobodana Antonića „Srbi i Evro Srbi“, koja sadrži njegove članke prvi put štampane prošle i ove godine, uglavnom u „Politići“, zapazio sam da autor često prekida analizu, napušta jezik mirne analitičke proze i prelazi na uzburkani govor emocija, kao junak nekog mjuzikla koji usred razgovora, kad ga osećanja ponesu, iznenada počne da peva.

Zašto to radi?

Kad sam uporedio nekoliko mesta na kojima Antonić sa analiziranja neke stvari prelazi na njeno emotivno opevanje, utvrdio sam da se to skoro uvek događa kad ovaj politički analitičar stane da piše o Kosovu. Na primer, već u članku kojim počinje ova knjiga, na pitanje šta bi za Srbe značila nezavisnost Kosova, on odgovara ovako: „To jednom Srbinu nije lako da kaže. To znači priznati poraz. To znači suočiti se sa svojom amputiranom rukom. To znači naučiti živeti bez Kosova. To znači umesto sreća u grudima nositi krvavu rupu - sve dok ne nađete novo srce. Novi identitet, kako je to bolno“.

Dakle, ono što jednom Srbinu nije lako da kaže, ne može biti lako ni Srbinu Antoniću. U redu. Uzmimo da je to tako. Ali, ipak, čovek bi očekivao da će njemu kao političkom analitičaru biti lakše da o tome govori nego nekom drugom, analizi manje vičnom Srbinu, jer analitičar raspolaže metodama tumačenja politike i odgovarajućim rečnikom koji pomažu da se koliko-

toliko razjasne i najteži problemi. To je bar ono što javnost očekuje od političkog analitičara, pogotovo onog koji analize objavljuje u jednom dnevnom listu, kao što to radi Antonić. Ali ne! On kao da se ovde trudi da pokaže koliko je i njemu o Kosovu teško da govori, zapravo čak i teže nego drugima.

Stvar je u tome što Antonić, kad pominje problem koji za Srbe predstavlja govor o ovoj temi, ne misli na njenu složenost, na njenu dugu predistoriju, na teško uskladive političke interse koji postoje u vezi sa Kosovom, ili na neke druge slične teškoće s kojima se suočavaju politički analitičari u Srbiji kad pišu o ovoj temi, kako bi i drugima pomogli da se tu bolje snađu. Suprotno od toga, Antonić, po svemu sudeći, problem govora o Kosovu - kad o tome govore Srbi - vidi u mogućoj opasnosti da taj govor bude shvaćen kao znak nedopustive prisebnosti, hladnokrvnosti, takoreći ravnodušnosti prema jednoj nacionalnoj svetinji. U stvari, mislim da se on pribojava da bi govor o Kosovu mogao da bude tako shvaćen najpre onda kad je racionalan, prozaičan, razložan, to jest kad je to govor političke analize, da bi, ne daj bože, kao znak ravnodušnosti mogao da bude shvaćen i njegov analitički diskurs, ako bi ga neoprezno koristio u tumačenju ove, za Srbe, osetljive teme.

Zato Antonić, kad u nekom svom članku dođe do Kosova, najčešće počne ovako tužbalički da zapomaže, uz pomoć nekoliko krvlju dobro natopljenih metafora. Time hoće da pokaže da i njega na pomen Kosova preplavljaju suviše jaka osećanja i da u takvim prilikama i njemu pamet staje. Uz to, on na taj način svom čitaocu stavlja do znanja da njemu, Antoniću, to teže pada nego drugima kojima Kosovo zastaje u grlu, jer je on profesionalni tumač teških pitanja i razvio je sposobnost analitičkog govora o njima, pa, eto, ipak i on mora da prihvati istinu da mu ta sposobnost ništa ne vredi kad treba da progovori o raspamećujućoj kosovskoj temi.

To, ipak, ne znači da Antonić poručuje da se o toj temi ima ćutati. Ako Srbima nije lako - to jest nije preporučljivo - da o Kosovu govore mirno, razložno, pribrano, oni zato mogu - i u stvari treba - da o tome govore poneseno, burno, plačevno, izbezumljeno, takoreći pesnički. I autor ove knjige trudio se da pokaže kako se to radi, pa tako u njegovom tekstu iskrsavaju amputirana ruka, rupa u grudima i druge slične metafore. Njegovi čitaoci to treba da shvate kao obrazac koga i sami treba da se drže, to jest kao preporuku da se i sami - ako ne žele da se u njihovo rodoljublje posumnja - nekako ovako zanesu kad govore o Kosovu. Antonić im je svojim primerom pokazao da za tu vrstu zanosa nije potreban neki poseban dar, recimo književni, nego da je za to dovoljno imati čvrstu veru, ono što se nekad zvalo „razvijena svest“. Ništa novo. I naši stari su tražili da svesni elementi, kad je najteže, zapevaju: „Naša borba zahtijeva kad se gine da se pjeva“.

Retorička sredstva koja autor knjige „Srbi i Evro Srbi“ koristi za ove iskorake u govor potresnog i patetičnog nisu uvek, kao u navedenom primeru, ovako satanistički krvava. Bar u jednom slučaju, pokazao je da to može da postigne i pomoću erotskih metafora. Podsetio je svoje čitaoce da gubitak Kosova za Srbe nije samo kasapljenje, nego je to i silovanje Srbije. Ali, nije ostao na tome, nego se potrudio, u članku pod naslovom „Jednoga dana“, da od metaforičnog silovanja Srbije napravi pravu malu političko-erotsku alegoriju.

To izgleda ovako.

Silovana je, dakle, nesrećna devojka po imenu Srbija, a siledžije su veliki i jaki momci, čiji se vođa sasvim prikladno zove Glavni Badža. Jasno je da on nije Popajev drug, ali njegov zemljak jeste. Scenu vidimo kad je radnja već počela, a u prvom planu, začudo, nisu silovana i siledžije, nego kibiceri, „navijači“, kako ih zove

Antonić. To su - kao što je čitalac ove knjige mogao i da očekuje - besramni domaći izdajnici, koji nesrećnoj Srbiji dobacuju da treba da uživa u seksu, da se smeši, da dahće, stenje i traži još. Ali scenu posmatra i autor ove alegorije. Jer Antoniće je i sebe uveo u priču. Ako se ne računa silovana, on je jedini pozitivac u gnusnoj raboti koja je ovde opisana. Nesrećan je, teško mu pada to što gleda, a posebno to što čuje, to što dobacuju navijači. On ih grdi, ne može da veruje da su baš toliko pokvareni i bezdušni. I na kraju, obraćajući se silovanoj, on kroz suze uspeva da kaže: „Da, Glavni Badža baš voli da je veliki ljubavnik. Ali, Srbijo mila, ipak ne moraš zbog njega glumiti. Slobodno plači. I najvažnije je da ih sve zapamtiš. I one koji su se po tebi redali, i one koji su navijali i dobacivali. Jer, jednoga dana... Da, da, jednoga dana“.

Šta jednoga dana? Možda Antoniće ovde najavljuje trenutak osvete, kada će junaci ove alegorije zameniti mesta, u skladu sa anim: kolo sreće se okreće, ko bi doli sad je gori. Ali, ma šta on očekivao da će se jednoga dana dogoditi, izgleda da se to približava, da očekivani dan nije daleko. Članak u kome je njegov dolazak najavljen objavljen je u „Politici“ od 13. februara ove godine, a već 12. aprila na istom mestu se pojavio članak pod naslovom „Sada znamo“. Već njegov početak pokazuje da sledi nešto krupno, dramatično, presudno, jer na početku je deseterac: „Kosovo je grdno sudilište“. I zaista, u ovom članku Antoniće javlja ili, tačnije, peva, da je opet došao trenutak kad Kosovo pomaže Srbima da jasno vide ko je ko, ko je s kim, ko o čemu, ko je vjera, ko li je nevjera.

Taj prelomni trenutak nastupio je, kako autor članka kaže, posle „još jednog istorijskog govora“ o Kosovu, koji je Koštunica tih dana održao u Ujedinjenim nacijama. Posle tog govora i odjeka na koji je on naišao, Srbi konačno mogu sebe da shvate i da se oslobode zabluda i iluzija o svojim tobožnjim prijateljima, oni-

ma na Zapadu, ali i o onima kod kuće. „Ako smo se“, objašnjava Antoniće, „u pogledu nekoga varali, ako nismo baš bili sigurni šta jeste, a šta nije, sada više ne možemo reći da ne znamo. Sada znamo“. Zahvaljujući Koštunici - tom „velikom političaru“, kako ga na drugom mestu hvali autor ovog članka - Kosovo za Srbe opet sija punim sjajem. Ono ih više ne podseća na nasilje, na zločine, na krivicu. „Sada više ništa od toga nema“, radosno objavljuje Antoniće, i dodaje, sad već sasvim svečano: „Kosovo je kao pojam sada za nas očišćeno od svakog nasilja, čak od svake moći. Ostalo je čisto pravo, čista reč, ostale su pravda i krivda u svom jasnom i čistom obliku... Dotaklo je ono na čemu stojimo, na čemu gradimo naš svet. Dotaklo je naše temelje“.

I ovde, kao što se vidi, prelazak s analiziranja na pevanje funkcioniše kao znak da se došlo do trenutka, do teme, kad samo nacionalno ravnodušni ljudi mogu da nastave da mirno analiziraju, razlažu, odmeravaju, procenjuju i uopšte razmišljaju. Međutim, u ovom primeru vidi se još nešto, još jedan mogućni razlog što Antoniće izbegava analizu kad govori o Kosovu. Evo na šta mislim. Kao intelektualna operacija, politička analiza traži da njen autor zauzme izvesno odstojanje, ne samo prema svakom problemu koji tumači, nego i prema svakom nacionalnom Mi. Međutim, ko hoće da reč prepusti nekom takvom Mi, i da se stavi u njegovu službu - a Antoniće očigledno to hoće, on svoju reč često ustupa srpskom nacionalnom Mi - taj mora da se mane jezika analize i da se osloni na neki drugi žanr govora, gde za to Mi ima mesta. Jedan takav žanr je, na primer, nacionalističko stihotvorstvo, koje je nesumnjivo glavni izvor Antonićeveog nadahnuća kad on odluči da svoje analitičko ja žrtvuje na oltaru nacionalnog Mi.

Ko kaže „sada znamo“, a pri tom sebi ne persira, nego govori u ime nekog nacionalnog kolektiva, taj nužno prihvata da sam ne zna ništa i da mu zbog toga nije žao. To je cena nacionalističkog

kogita. To je cena koju, kao što je poznato, rado plaćaju takozvani rodoljubivi pesnici - ti bogomdani medijumi nacionalnog duha - a ova Antonićeva knjiga svedoči o tome da ta cena nije previsoka ni za jednog političkog analitičara. I on, koliko vidim, misli da je za odricanje od onoga što bi lično mogao da zna i da u svoje ime kaže bogato nagrađen funkcijom uvaženog glasnika srpskog nacionalnog Mi i portparola političke elite koja svoju moć zasniva na širenju strahopoštovanja prema tom Mi. Ako sam se u pogledu njega ranije varao, ako nisam baš bio siguran šta jeste, a šta nije, sada više ne mogu reći da ne znam. Pročitao sam njegovu knjigu „Srbi i Evro Srbi“. Sada znam.

10. CRNI TALAS

Da li znate da su neprijatelji Srbije nedavno izveli pokaznu vežbu pod imenom „operacija Vidojković“? To je otkriveno i vest o tome je objavljena pre neki dan. Radi se o diverzantskoj vežbi koju su naši neprijatelji organizovali s ciljem da se što bolje pripreme za uništavanje srpske književnosti i kulture, a time i same srpske države. Jer, kako se veruje, temelji naše države su manje-više literarni.

Vest o ovoj neprijateljskoj vežbi, to jest o „operaciji Vidojković“, saopštio je književni kritičar i asistent na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu Slobodan Vladušić. On je o tome govorio na skupu „Kulturna politika u Srbiji“, koji je u organizaciji časopisa „Nova srpska politička misao“ održan 31. avgusta i 1. septembra ove godine na Tari. Njegovo izlaganje, pod upozoravajućim naslovom „Kraj nacionalne kulture?“, od pre nekoliko dana može se pročitati na sajtu pomenutog časopisa.

Vladušić je došao do operativnih saznanja - čije izvore nije otkrio - o tome kako se „operacija Vidojković“ odvijala. Najpre je odabran jedan mlad pisac iz Srbije, koji, ko zna zašto, loše misli o državi u kojoj živi - pa je tako izbor pao na Marka Vidojkovića, autora neveselog romana „Kandže“. Zatim je taj pisac vešto nametnut domaćoj i stranoj publici kao autentični i čak najbolji predstavnik mlade srpske književnosti. Tako je ostvaren glavni cilj ove pokazne vežbe neprijatelja Srbije, to jest poslana je politička poruka da Vidojkovićevo ko zna zašto

loše mišljenje o današnjoj Srbiji tobože odgovara stvarnom stanju stvari, da je to mišljenje važno i reprezentativno. Kako pokazuje Vladušićeva analiza prikupljenih operativnih podataka, stratezi književno-političkog rata protiv Srbije uspeli su da od jednog početnika u književnosti, od jednog „poluobrazovanog mladića“ - kako ga opisuje autor ove analize - naprave interesantnog, čitanog i prevedenog pisca. Jasno je zašto. Zato da bi pomoću njega poslali, kaže Vladušić, „vrlo jasne političke iskaze... koje bi mogle sa lakoćom da potpišu i neke radikalnije političke figure iz zemalja regiona koje ovoj zemlji ne misle ništa dobro“.

Ovi politički iskazi, koje naš neprijatelj lansira preko sintetički napravljenog literaroida po imenu Marko Vidojković, svode se na laž da ljudi u Srbiji, a posebno mladi, koje susrećemo u Vidojkovićevim romanima, žive u ponižavajućem ambijentu ispunjenom beznađem i nasiljem. Ne treba ni reći koliko ta laž šteti ugledu naše zemlje u svetu, ali Vladušićeva obrada operativnih podataka o „operaciji Vidojković“, vodi zaključku da ta laž pravi još veću štetu kod kuće. Evo kako.

Napravivši od jednog nezrelog i mrzovoljnog anonimusa tobože važnog i prevedenog pisca, naši neprijatelji su stavili do znanja svim srpskim mladim piscima i svekolikoj srpskoj omladini, da mogu da računaju na uspeh i priznanje u svetu - makar školu nikad ne videli - pod jednim jedinim uslovom, a taj je da prihvate i dalje šire lažnu crnu sliku o svojoj zemlji. To je jedna od poenti Vladušićeve analize, pa zato u celini navodim mesto na kome on tu poentu izlaže. Počinje ovako: „Ukoliko zamislimo da upravo ovaj pisac reprezentuje Srbiju u inostranstvu, videćemo da se time ne stvara samo izrazito nepovoljno mišljenje o ovoj državi, već se, na unutrašnjem planu, daje signal jednoj grupi ljudi zainteresovanih za književnost i kulturu uopšte, da je upravo takav politički angažman jedini način kakve-takve integracije

sa svetom“. A završava se ovim rečima: „Nije otuda ni čudno što veći broj mladih osoba u ovoj zemlji ima negativnu sliku o državi u kojoj živi i narodu kome pripada.“

Ova stručna literarno-bezbednosna analiza „operacije Vidojković“ dovodi njenog autora do zaključka da su tom operacijom naši neprijatelji hteli da ispitaju teren i uvežbaju strategiju za neuporedivo opsežniju literarno-političku ofanzivu kojom će pokušati da zaposednu ceo prostor srpske nacionalne književnosti i kulture. A tako nešto oni mogu da planiraju, pa čak i - ne dao bog - da izvedu, pre svega zbog žalosnog i neshvatljivog nemara same države Srbije, koja je prostor svoje nacionalne kulture ostavila na izvol'ite, to jest bez ikakve odbrane i zaštite. Eto, „operacija Vidojković“ je pokazala da antisrpski lobi ovde može nesmetano i takoreći ni od čega da napravi mladog pisca, da ga napuni mržnjom prema svojoj zemlji, stavi na točkice i gurne u svet. U toj situaciji, kaže Vladušić, može se očekivati „da će neka drugačija kulturna politika popuniti prazan prostor koji ostaje iza nedostajuće kulturno-političke akcije same države“.

Drugim rečima, srpskoj nacionalnoj kulturi pretila propast, ali zahvaljujući Vladušićevom upozorenju, koje spada u ona koja stižu u pet do dvanaest, ostaje mala nada da još nije kasno, da se još uvek nešto može preduzeti za spas naše nacionalne kulture. I sam autor ovog upozorenja ostavlja nam tračak nade, jer na kraju apokaliptičkog naslova teksta u kome je upozorenje izneo - a naslov glasi: „Kraj nacionalne kulture?“ - ipak stoji upitnik. Štaviše, Vladušić ima i spreman odgovor na pitanje šta država u ovoj alarmantnoj situaciji treba da radi, to jest „kako bi mogla da izgleda strategija jedne odgovorne nacionalne kulturne politike“. On tobože prihvata da kulturna politika Srbije treba da vodi računa o „potrebi za integracijom“ u evropski kulturni prostor, ali to očigledno kaže samo zato da bi njegov glavni zahtev upućen državi izgledao kao nešto odmereno, izbalansirano.

Naime, Vladušić pre svega traži da država povede računa o onome što se, po njegovom mišljenju u evropski prostor nikako ne da integrisati, a to je - da nevolja bude veća - baš ono glavno, sama srž srpske nacionalne kulture, to jest specifično srpska i samo srpska književnost. Državna briga o toj navodno sržnoj, a neprevodivoj i u Evropu neuklopljivoj baštini srpske kulture, sprečiće - još jednom citiram Vladušića - da Srbija od „kulturnog centra postane kulturna a zatim i svaka druga pustinja“. Drugim rečima, država će tako, popunivši naš kulturni prostor specifično srpskim proizvodima, sprečiti da u taj prostor nahrupi neprijateljska kultura i njeni surogati, poput sintetičkog sredstva za ocrnjavanje srpske omladine pod imenom Marko Vidojković.

Zar vam sve ovo ne deluje nekako poznato? Stariji se sećaju - a mlađi su imali prilike da čuju - da je i pre skoro četrdeset godina zbog nebrige države o kulturnoj politici, radosni život u tada komunističkoj Jugoslaviji bio zlonamerno i lažno predstavljen krajnje mračnim bojama. Samo tada su u stvaranju te lažne crne slike o našoj zemlji - po neprijateljskom scenariju, kako se govorilo - najviše učestvovali neki filmski reditelji, tvorci takozvanog „crnog talasa“ u jugoslovenskom filmu. Ali, i tada je, srećom po radosnu socijalističku Jugoslaviju, bilo budnih patriota, koji su znali da otkriju ko iza svega toga stoji i kuda to vodi, te podsticali državu da se od zla „crnog talasa“ brani. Oni su, kao danas Vladušić, pronicljivom stručnom obradom operativnih podataka dolazili do saznanja da su reditelji kao što su Makavejev, Žilnik i njima slični u svetu hvaljeni i nagrađivani samo zato što su blatili svoju zemlju, to jest da su njihovu reputaciju - tobože sasvim nesrazmernu pravoj vrednosti njihovog rada - proizveli naši neprijatelji.

Jedan od Vladušića tog vremena, po imenu Branko Milošević, koji je bio sekretar aktiva Saveza komunista filmskog preduzeća

„Neoplanta“, u jednom razgovoru za novine, objavljenom 22. oktobra 1973. godine u listu „Politika ekspres“, izneo je ovo mišljenje o „crnom talasu“: „Slika koju je 'crni film' predočio svetu o nama je zaista bila crna, uprkos nagradama koje su ga zasipale na smotrama i festivalima. One su zapravo bile utoliko veće ukoliko se film žešće obarao na naše društvo i njegove tekovine.“ S tim se, u istom razgovoru za novine, saglasio i tadašnji direktor „Neoplante“, Draško Redep, dodajući da „nije istina da je dobar samo onaj film koji našu stvarnost vidi crno, kako je to donedavno dokazivala liberalistička orijentacija“.

Kao što je poznato, srpska država je tada umela efikasno da se odbrani od opasnosti koja se nadvila nad našu kinematografiju i kulturu u celini. Film Dušana Makavejeva „Misterije organizma“ bio je zabranjen, a rad na Žilnikovom filmu „Sloboda ili strip“ bio je prekinut, pa je tako zloslutni crni talas konačno zaustavljen. Poučena iskustvom borbe protiv crnog talasa, tadašnja vlast nije opet ostavila prazan prostor u srpskoj kinematografiji, nego se potrudila da on bude dobro popunjen državotvornim i patriotskim filmovima. Pošto je obustavila snimanje Žilnikovog filma, „Neoplanta“ je u prvoj polovini sedamdesetih proizvela filmove koji su imali, na primer, ove naslove: „Tragom Marksa“, „Partizanski učitelj“, „Deca revolucije“ i „Radnički aktivni“.

Možda će današnja vlast – podstaknuta operativnim otkrićima i patriotskim upozorenjima Slobodana Vladušića u vezi sa takozvanom „operacijom Vidojković“ - pokušati da preduzme mere po ugledu na one kojima su nekadašnji vlastodršci skinuli Srbiji crno sa očiju. U tom slučaju ona će pomoći izdavačima da nađu pisce koji će biti u stanju da napišu dela koja bi, na primer, mogla da se zovu „Nikolajevim tragom“, „Svetosavski učitelj“, „Deca pravoslavlja“ ili „Nacionalni aktivni“. U stvari, kad malo bolje razmislim, vidim da su ta dela već napisana i objavljena, možda ne baš pod navedenim naslovima. I

shvatam da je Slobodan Vladušić u svojoj revnosti i strahu od opasnosti koju za našu kulturu i državu tobože predstavlja Marko Vidojković, malo preterao i prevideo da je savremena srpska književnost - a i kulura u celini - danas sasvim dobro snabdevena delima nacionalno-patriotske orijentacije, potpuno samosvojnim, neprevodivim i neupotrebljivim. Ta dela su potpuno izvan domašaja naših neprijatelja, koji će u pokušaju da njima manipulišu, samo polomiti zube, a bogme i kandže.

11. LEKTIRA

Ima letnjih dana kad u gradskim soliterima, zbog velike vrućine, čovek ne može ništa ozbiljno da radi. Tada ni rashladni uređaji ne pomažu. Ova naizgled sasvim prozaična letnja nevolja žitelja solitera podstakla je, međutim, jednog pisca da je opiše na takoreći pesnički način. Tako je nastala pesma u prozi pod naslovom „Negde u Srbiji o letnjim Vračima“, s ovim početkom : „Velike, gotovo nesnosne vrućine u kamenim sarkofazima (čitaj stambenim zgradama, ne samo velegrada) zaustavljaju funkcije svih ozbiljnih aktivnosti. Gust, kao iz faraonskih građevina za večnost preuzeti okamenjeni materijal, prepun armature, jarnosno odoleva instaliranim mašinama koje su zadužene da unesu u unutrašnjost tih sarkofaga mrvice planinskog ozona i trag života“.

Autor ovog pesničkog teksta je profesor na Muzičkoj akademiji u Beogradu, kompozitor i književnik Svetislav D. Božić, a tekst je deo njegove knjige „Žamor leta 2006“, koju je nedavno objavio Zavod za udžbenike iz Beograda. Pretpostavljam da su recenzent izdanja, Rajko Petrov Nogo, i direktor i glavni urednik Zavoda, Radoš Ljušić, procenili da je reč o delu koje može zgodno da posluži kao priručnik u nastavi srpskog jezika i književnosti. Verovatno su u Božićevom pesničkom opisu letnje vrućine u soliterima videli lep primer snage pesničke reči, koja, eto, i neke zgode iz svakodnevnog života može da uzdigne do umetničkih visina.

Sličnu pedagošku vrednost recenzent i izdavač ove knjige

mogli su da nađu i u Božićevom nadahnutom portretu lepinje sa kajmakom, koji glasi ovako: „Lepinja sa kajmakom, taj praznik jednostavnosti i gastronomije otmenog naroda, koji je svoje siromaštvo natkrililo arhipelagom satkanim od najskupocenijih miomirisisa“.

Ipak, nisam siguran da bi „Žamor leta 2006“ zaslužio da ga objavi jedna značajna i, kako se obično kaže, nacionalna institucija, kao što je Zavod za udžbenike, da je njegov autor pesnički obradio samo pomenute i druge slične teme iz svakodnevnog života. Pre će biti da je ovo njegovo delo u Zavodu prihvaćeno najviše zbog toga što su tu opevane i neke mnogo važnije i respektabilnije teme, teme iz dalje i bliže srpske prošlosti, a bogme i neka važna pitanja srpske sadašnjosti. Ima u ovoj knjizi, na primer, ponešto i o Hilandaru, o svetom Savi i Nikolaju, te o Karađorđevoj i Miloševoj Srbiji, zatim o majci Rusiji, o Mokranjcu, o srpskim guslama, o srpskoj šljivi, o Meštrovićevim spomenicima u Beogradu, i uopšte o duhovnom zdravlju srpske prestonice, a ima i zgodnih stvari o Nikoli Tesli i nedavnoj proslavi njegovog jubileja.

Kad sam video o kojim sve važnim stvarima Božić ovde piše, pomislio sam da bi u očima stručnjaka pedagoška upotrebljivost njegovog „Žamora“ mogla biti mnogo veća i šira nego što mi se u prvi mah učinilo. Jeste ovo delo pre svega pesnička tvorevina, pa će biti korisno štivo u nastavi srpskog jezika i književnosti, ali - s obzriom na njegove teme - školska praksa će pokazati da je ono možda još pogodnije za učenje nacionalne istorije. Skoro sam siguran da su tu pogodnost recenzent i urednik imali u vidu, kad su delo prihvatili za štampu, da su želeli da ga, kao korisno didaktičko i vaspitno sredstvo, ponude i profesorima istorije. Na primer, kad profesori budu đacima govorili o prilikama u Srbiji početkom XIX veka, u ovoj Božićevoj knjizi naći će poetski efektno iznet podatak da je tadašnja prebogata Srbija svinjetinom

hranila pomalo iznemoglu i skoro gladnu Evropu. „Smetovi žira hranljivog“, piše Božić, „koji je veselio i gojio groktavu tevabiju namenjenu za transport u prostore zapadne, jevropske, prekrivao je tlo tih šuma nagizdavljenih. Nepregledna linija stada obrnjičenog, prevožena preko velikih reka raznim skelama, hranila je postojeće i potencijalne imperije... one koje su već imale sjaj, ostvarenost, trijumfe vojničke i kulturne i u nekim zonama svoga trajanja pokazivali znake umora i dekadencije“.

Profesori istorije naći će u ovom izdanju Zavoda za udžbenike pogodan materijal i za lekciju o istorijskim odnosima između Srba i drugih naroda, a naročito između Srba i Hrvata. Pedagoški pogodnu obradu te teme naći će na stranicama Božićevog „Žamora“ koje su posvećene Nikoli Tesli i čine poseban poetski zapis pod naslovom „Tesla - možda spava, izvan jubileja“. Tu će profesori pročitati - a zatim đacima dati da prorade - zgodne, sažete i rodoljubivim pregnućem nadahnete opise Tesline domovine, to jest Hrvatske. Prema jednom od tih opisa, to je zemlja koja je „nastala u Jasenovcu“, a drugi je predstavlja kao državu „čija je najveća hrabrost da je ničega nije sram“. Čitajući Božića, saznaće srpski đaci da je za Teslinu tugu - koja se navodno vidi na njegovoj posmrtnoj maski - kriva Hrvatska, ili, kako to Božić ironično kaže, da je Teslinu tugu izazvalo „zlo koje mu je njegova domovina pripremila u znak zahvalnosti što se rodio u srpstvu kao Srbin i što je postao to što jeste“.

Ali, ova lekcija o stradanju jednog srpskog genija zbog fakta da se rodio u Hrvatskoj, moći će ipak da se završi nečim lepim, takoreći radosnim. Deca će na kraju čuti da je „Gospodar Svetlosti“, ma koliko ga Hrvati mučili, „preko svojih struja i munja bio u stalnoj vezi sa Srbijom“, a i nešto još radosnije, što će sigurno biti od koristi ne samo u nastavi književnosti i istorije, nego i u verskom obrazovanju. Jer Tesla se u ovoj knjizi na kraju preobraća u proroka, koji, kako kaže Svetislav Božić,

„velikim praskom svojih nebeskih sasluživanja kao da najavljuje Drugi Dolazak Sina Božjeg ISUSA HRISTA“. Nema sumnje, zahvaljujući Teslinom lobiranju i Božićevom saslužanju, i Bog će, kad bude dolazio u ove krajeve, izabrati da se najpre javi Srbima, ostavljajući po strani Hrvate, kao što je to svojevremeno, zaobilazeći Hrvate, učinio i Mekdonalds.

Za školsku obradu temata o zlodelima Hrvata nad Teslom i ostalim Srbima ova Božićeva knjiga nudi još jednu veoma zgodnu ilustraciju. Naime, njen autor nas podseća na to da su dva možda najvažnija spomenika u Beogradu - Spomenik neznanom junaku i Spomenik pobedniku - našoj prestonici nametnuta, da ih je podigao jedan vešt zanatlija, koji je, kao što je poznato, Hrvat. Božića kao Srbina, a bogme i kao muškarca, ipak najviše pogađa besramna golotinja Meštrovićevog Pobednika. To je, kaže on, „muškost u samoponiženju“. A golotinja Pobednika – ko bi znao zašto - ima neke veze sa Bitefom, jer on nije tek tako bez veze razgaćen, nego je, kaže Božić, „bitefovski nag“. Njega pri tom, reklo bi se, manje šokira ono što Pobednik pokazuje spreda, a više fakat da je gologuz, to jest, kako se Božić - pesnik delikatno izrazio, što mu je nag „južni deo tela“, koji je on bezobrazno okrenuo srpskoj prestonici, pa tako izgleda - žali se naš pesnik - kao da se Pobednik „podsmehuje svemu muškom što je preteklo i živi u ovom gradu“.

Šta se tu sad može? Nemojte dvaput reći! Bar srpski pesnici znaju da je sve moguće. I pesnik Božić ima rešenje - zasad samo magijsko i pesničko - za problem ovog hrvatskog i bitefovskog poniženja srpske muškosti. On poziva u pomoć vetar, vetru upućuje molbu da očisti kalemegdanske vidike. Kako? Dolazimo do mesta gde se ovo Božićevo pesničko zazivanje pročišćujućeg vetra spaja sa drugim vizijama očišćene Srbije, koje su takođe u početku bile samo magijske i pesničke. Jer on se ovde moli dobrom vetru čistaču, ne bi li on - dok naš pesnik spava - „prebacio statuu

Pobednika put neke usamljene hridi na ostrvu Hvaru“. Naravno, Božić bi bio srećan kad bi, pored vetra, na ovom transportu poradili i drugi, pre svega takozvani sebe svesni Srbi. Ali njih, avaj, ima malo, a posebno Beograd oskudeva u takvima, ili, kako se slikovito izrazio autor „Žamora“, ovaj grad „prosto vapije za duhovno i mentalno pa i strukovno svesnim rodod, koji će se odupreti samrtnim mahinacijama nad sobom“.

Ali, zasad ništa od toga. Samo san rodoljubivog pisca o pročišćujućem, eugenetskom vetru. On mora, zajedno s drugim Srbima, uvređenim u svom srpstvu i svojoj muškosti - ako to nije jedno te isto - da sačeka da učenici kojima je Zavod za udžbenike ponudio ovu njegovu knjigu, kad porastu i stasaju do muževnog doba, uzmu stvar u svoje ruke i krenu da čiste nacionalno i seksualno kontaminirane srpske krajeve, nastavljajući slavno delo svojih očeva.

A imaće šta da se radi. Toliko je započetog, a nedovršenog posla. Ne samo na Kalemegdanu i u Beogradu. Nego, na primer, i na levoj obali Drine. Baš o toj obali i tamošnjem srpskom nedovršenom pregnuću ima u ovoj knjizi veoma zgodnih i podsticajnih stranica. Posebno zgodnih za čitanje u đačkom uzrastu. Jer njen pisac, govoreći o tim krajevima, o Zvorniku i mestima u njegovoj okolini, polazi od svojih dečačkih sećanja. Priseća se kako je, kad je kao dete prolazio tim krajevima, svaki put kad bi ugledao minaret ili muslimansku kuću, ili kad bi čuo mujezina, osetio neku muku i odbojnost. „Osluškiavao sam“, piše Božić, „zapomaganja (a ne poziv na molitvu) koja su se oglašavala sa šiljaka islamskih verskih uporišta, potpuno nerazumljiva, melodijski otužna i lepljiva... Nisam osećao strah, nego nelagodu i neku teskobu u duši, stranost koja nije nosila ništa dobro u svom oglašavanju.“ I da ne bi neko pomislio - neki đak koji ovo čita - da je ova Božićeva dečačka odbojnost prema minaretu i Muslimanima bila samo prolazna posledica njegove

nezrelosti i neobaveštenosti, on dodaje ovo: „I danas ostajem pri tom utisku koji mi je osenio utrobu nekim mukom, sa kojim raspoznajem sve ono što ću kasnije (nažalost) sagledati kao jednu od najstrašnijih disonanci u slovenskom biću i opšteslovenskom životu“.

Mora biti da su i ove stranice Božićevog „Žamora leta 2006“ u Zavodu za udžbenike ocenjene kao štivo pogodno za pedagoški rad. Zar ovi, ovde tako nadahnuto i plastično opisani, rani jadi jednog srpskog dečaka, ne bi mogli i danas da muče našu decu, kad se ona nađu na takvim mestima gde još ima za mladu srpsku dušu mučnih i šokantnih stvari kao što su turske džamije ili hrvatski gologuzi kipovi? Zar nije dobro da naša deca na vreme spoznaju izvor i uzrok mučnine koja će ih pri takvim susretima nužno spopasti; zar nije poželjno da što pre shvate da je takva reakcija normalna, zdrava, da osećanje odbojnosti i odvratnost prema ljudima različitim od nas u stvari ima prirodne, genetske, rasne, ili kako bi se danas pre reklo, „duhovne“ izvore? Božićev „Žamor leta 2006“, delo nadahnuto upravo tim osećanjem, nesumnjivo će pomoći đacima srpskih škola da lakše nauče kako se ono neguje, čuva od zaborava i dalje usvaršava, a time i da na vreme steknu svest o svom rasnom identitetu.

12. PRISLUŠKIVANJE

Sve što mi u Srbiji danas govorimo jedan čovek sluša i snima. Sluša nas i snima ma gde da smo, u stanu, u kancelariji, u školi, u kafani, u crkvi, u toaletu. Čovek se zove Džordž Soroš. On ne prisluškuje naše telefone, niti je u prostorijama gde radimo, živimo i pričamo razmestio mikrofone, takozvane bubice. Ima on para i mogao bi i to da izvede, ali mu ne treba. Džordž se oslanja na novu, jeftiniju i mnogo efikasniju tehnologiju. On uspeva da sluša šta pričamo zahvaljujući kablovskoj televiziji.

Pomislicete da je ovo neka glupa šala. Međutim, čovek koji je ispričao da Soroš prisluškuje Srbe preko tv kabla misli to sasvim ozbiljno. A i on sam je, reklo bi se, ozbiljna osoba. To je Dragan Mraović, uvaženi književnik i prevodilac sa italijanskog, dobitnik mnogih priznanja za kulturno pregalaštvo, među kojima su i Oktobarska nagrada Beograda, Zlatni beočug i Vukova nagrada. Tokom devedesetih godina bio je Mraović generalni konzul Jugoslavije u Italiji, a od pre godinu dana on je docent na Filozofskom fakultetu u Bariju.

Svoje otkriće da nas Soroš prisluškuje izneo je Mraović u jednom intervjuu koji je nedavno objavljen u časopisu „Geopolitika“, što takođe ukazuje na to da je ovde reč o ozbiljnoj stvari. Jer ovo glasilo se bavi - kako piše u njegovom zaglavlju - „političkim i društvenim pitanjima“, te „geopolitičkim i strateškim istraživanjima“, dakle vrlo serioznim temama. Neki misle da je to nacionalna institucija prvog reda. Na primer, sociolog Slobodan

Antonić, „Geopolitiku“, po njenom nacionalnom značaju, stavlja uz bok Srpske pravoslavne crkve, Srpske akademije nauka i, naravno, časopisa „Srpska politička misao“, čiji je on urednik. To su, po Antonićeovom mišljenju, naše retke institucije koje danas pružaju otpor mondijalističkom porobljavanju srpske elite, to jest, kako se on poetski izrazio, „naših mozgova, naših osećanja i naših duša“

Dakle, sa ovim se nije šaliti. Uozbiljimo se i pogledajmo šta je Dragan Mraović na stranicama „Geopolitike“ rekao o Soroševom prisluškivanju Srba. Nažalost, o tehničkoj strani ove operacije on govori dosta uopšteno. „Iza naše kablovske televizije stoji poznati srbomrzitelj Soroš“, kaže Mraović, i dodaje: „Kablovska televizija je u nas prvo imala jednosmerne kablove, a nedavno su zamenjeni dvosmernim, što znači da je Soroš ozvučio sve prostorije u Srbiji, privatne i službene“. Saznajemo još i to da je operacija u Srbiji uspešno završena, a da ista takva uskoro počinje u Crnoj Gori.

Mnogo više naš književnik govori o tome zašto je Soroš ozvučio Srbiju, zbog čega mu je stalo da čuje šta se ovde priča po kućama, kancelarijama i na drugim mestima. Evo zašto. To mu treba da bi saznao koje su one najveće, prave vrednosti Srbije, ono što Srbi najviše cene i ljubomorno čuvaju, što samo kad misle da ih niko ne sluša i ne gleda, slobodno jedni drugima pokazuju i hvale. A kad to zna, onda će Sorošu biti lako da odredi ciljeve na koje treba da usmeri svoju srbomrziteljsku delatnost i da odabere za to najbolja sredstva. Jer sve što on ovde radi - kaže Mraović - usmereno je na uništavanje naših najvećih nacionalnih vrednosti, to jest na „demonizaciju našeg identiteta, na likvidaciju našeg kolektivnog istorijskog sećanja“.

Na primer, slušajući šta Srbi pričaju, Soroš je primetio da je to narod nacionalno i duhovno jedinstven kao retko koji, pa je

odlučio da to jedinstvo napadne i da ga nekako razbije. Toga radi on danas u Srbiji podstiče i plaća sve vrste srpskog nejedinstva, pa se pod njegovim uticajem danas u Srbiji promovišu - nabraja Mraović - „prava žena, lezbejki, homoseksualaca, manjina, verskih sekti“, a sve to - dodaje on - ide „na uštrb kohezije nacionalne zajednice i njene duhovnosti“.

Soroš i njemu slični guraju danas Srbiju u Evropsku uniju, jer znaju ono što i naš književnik zna, to jest - kako se Mraović izrazio - „da bi ulazak Srbije u Evropsku uniju označio početak našeg demografskog i duhovnog sunovrata“. Međutim, Srbi se ne daju lako prevariti, i odbijaju da krenu tim samoubilačkim putem. Jedan od glavnih razloga zašto oni ne mare mnogo da uđu u Evropu Soroš je otkrio slušajući ih šta među sobom pričaju. Oni se, saznao je, boje da bi, ako uđu u Evropu, ostali bez svoje autentične kulture, a pre svega bez svoje književnosti i nacionalne kuhinje. Zato je Soroš Srbima, a posebno onim mlađim, poslao Harija Potera, da ih začara i porobi. „Stvar nije naivna“, upozorava nas Mraović, „jer se kroz Harija Potera mladi usmeravaju ka kanonima koji su ne samo antisrpski, već i anticivilizacijski. Naime, reč je, kao u Velikom bratu, o stvaranju homokretena, koji će biti poslušni robovi liberalno-kapitalističke globalizacije“.

Slično tome, Soroš je, slušajući Srbe, zaključio da mnogo vole pljeskavice, i uvideo je da bi to mogla biti sklonost koja će otežati ostvarenje njegovog plana da potkopa srpski nacionalni identitet i da Srbe pretvori u roblje globalnog kapitala. Zato se on već neko vreme trudi, zajedno sa svojim prijateljem Mekdonaldom, da kod Srba stvori naviku da umesto mirisne pljeskavice jedu bezukusni hamburger. Ali naš književnik je lako prozreo njihovo lukavstvo. Da bi prikrili koliko im je meso loše, oni ga prelivaju ljutim kečapom. „Onoliki kečap“, kaže Mraović, „koriste Amerikanci, zato što bi im, bez njega, njihovo meso

bilo bljutavo“. I on savetuje Srbima da se okanu hamburgera i jednu domaće pljeskavice, ili, još bolje, zlatiborsku jagnjetinu, jer, kako on tvrdi, „za zlatiborsko jagnje, osim soli ne treba ništa“. Doduše, naš književnik je zaboravio da za jagnjetinu, pored soli, treba imati i samo jagnje. Ali to je previd svojstven receptima iz patriotske kuhinje. Uvek se tu mnogo soli, a na meso zaboravlja.

Izgleda da Srbi rado pričaju i o obrazovanju, posebno o univerzitetu i da su vrlo ponosni na kvalitet znanja koje se tu stiče. Avaj, i to je - putem dvosmerne kablovske televizije - došlo do Soroševih srbomrziteljskih ušiju. Upregao je sve sile da i ovu srpsku ljubav prema svojoj rođenoj školi - i, uopšte, ceo naš nacionalno usmeren školski sistem - dovede u pitanje. Kao što stoji iza kablovske televizije, nevladinih organizacija, Harija Potera, Mekdonaldsa i drugih poluga globalizacije u Srbiji, stoji Soroš i iza Bolonjske deklaracije. A to je - otkriva nam Mraović - „sistem školovanja od koga je gori samo američki, dok je naš, još koliko-toliko, sačuvao fundamentalni karakter“.

Soroš prisluškuje Srbe, pre svega, da bi saznao šta narod misli. Tu mu neke stvari još nisu jasne, kao da se boji da bi s te strane moglo doći neko iznenađenje. Što se, pak, srpske političke elite tiče, ovaj srbomrzitelj je zna u dušu, jer ona je formirana pod njegovom kontrolom, na Zapadu. To su, kaže Mraović, „eksperti školovani na Zapadu i drilovani da misle drukčije od svog naroda, a da žive na njegovoj grbači“. Oni su 2000. godine nasilno osvojili vlast u Srbiji, uz pomoć Zapada, koji im je pomogao da sruše prethodni, od naroda izabrani poredak, i njegovog „volim i ja vas“ vođu. Jednom reči, objašnjava naš književnik, današnji srpski političari na vlast „nisu došli demokratskim metodama, već nasiljem, paljenjem sopstvene skupštine i televizije, što im je omogućeno prethodnim sankcijama i bombardovanjem“.

Interesantno je da Mraović - uprkos tome što, ne samo u Sorošu, nego u Zapadu u celini vidi podmuklog neprijatelja Srbije - baš jednu zapadnu državu, Italiju, nudi kao primer zemlje koja s uspehom odoleva globalizaciji i ponosno brani svoje nacionalne vrednosti. „Njihova televizija je“, priča on, „prepuna programa o nacionalnim prirodnim lepotama i izuzetnim spomenicima kulture, a svako prepodne je ispunjeno programima koji se bave nacionalnom kuhinjom i narodnom tradicijom. Himnu „Braća Italije“ sviraju bar jednom dnevno, a neprestano mašu svojom trobojkom. Niko im ne prebacuje da su nacionalisti. Uveče, Italijani idu na picu, a ne na hamburger, pa su u okolini Barija upravo zatvorena dva Mekdonaldsa“.

Kako je to moguće? Ne verujem da Soroš - ili neki drugi agent liberalno-kapitalističke globalizacije, neki italomrzitelj - nije pokušao da i u Italiji zagospodari kablovskom televizijom, da i tu zemlju ozvuči, kako bi saznao do čega Italijani najviše drže, a zatim - naoružan tim znanjem - nasrnuo na njihov nacionalni identitet. Ali, ako je verovati Mraoviću, to mu izgleda nije pošlo za rukom. Italijani su očigledno našli efikasnu odbranu od tog zla. I zato mogu danas mirno i bez kompleksa da se slade svojom picom nacionale, mašu svojom zastavom i svaki dan pevaju himnu. Srećan narod. Štono se kaže: svoj na svome.

Nažalost, Mraović nas ne obeštava o tome kako im je to pošlo za rukom. Šteta. Da se on potrudio da nam podrobnije objasni kako to s dvosmernim televizijskim kablovima funkcioniše i šta su u vezi s tim Italijani preduzeli, možda bismo mogli nešto i mi da učinimo, da i mi pokušamo da prisluškivanju naše zemlje stanemo na put. Evo, na primer, meni je kablovsku uvela firma IKOM, a sad - pošto sam pročitao intervju s Mraovićem - zapažam da puni naziv te firme glasi Interaktivna kablovska objedinjena mreža. I počinjem da se pitam šta ovde u stvari znači reč „interaktivna“. Da to nije: ti slušaš mene, ali i ja, brajko, slušam tebe? A već

▼ Ivan Colović
pravo podozrenje bude u meni reči „Objedinjena mreža“, u kojima - zahvaljujući upozorenju Dragana Mraovića - jasno prepoznajem sistem tajne globalne kontrole naše nacionalne privatnosti. I šta sad da radim? Da presečem kabl, da tražim da se vrati jednosmerni, da ponovo instaliram staru dobru krovnu antenu, ili satelitsku? Zaista, ne znam.

13. PATRIOTSKA UŽIVANJA

U intervjuu koji je objavljen početkom ove godine u listu „Nedeljni telegraf“, slikar i književnik Momo Kapor otkriva da su za njega jelo, piće i žene samo sredstva koja mu služe za stimulaciju umetničkog rada. Zbog toga, umetnika u njemu, objašnjava on, „strašno interesuju žene, i jelo, a naročito piće, koje mu omogućava da dosegne posebnu vrstu duhovnosti i opijenosti životom“.

Ali, čitalac ovog intervjuja, objavljenog povodom nagrade za životno delo koju je Kapor nedavno dobio od Srpske književne zadruge, saznaće i to da se njegov odnos prema jelu, piću i ženama kao stvaralačkim i duhovnim stimulansima u poslednje vreme umnogome promenio. Jednim delom zbog toga što je zašao u godine, o čemu on sam ovde otvoreno govori. A možda još više zato što se tokom devedesetih godina prošlog veka ovaj naš umetnik, poput mnogih drugih, nacionalno probudio i duhovno preobrazio, pa su, u skladu s tim, i njegove gastronomske i erotske navike morale da budu korigovane. Bar ono što on o tome javno govori.

Na primer, počeo je manje da jede i da sebi u toj stvari manje ugađa. Danas on sve ređe odlazi u izvikane, skupe restorane, jer se u njima oseća bedno, glupo, neprijatno. Promenjen stav prema hrani Momo Kapor duguje Hilandaru. Nema u tome ničeg neobičnog. Naprotiv, naš umetnik je primenio uobičajeni postupak, onaj kome pribegavaju svi oni koji se trude da svoj

političko-verski identitet usklade sa stanjem na tržištu te vrste identiteta. I on se - kao i mnogi drugi pojedinci i kolektivi u Srbiji - obratio jednoj od nadležnih institucija za korekciju, ažustiranje i radikalnu promenu političko-verskog identiteta. Jer manastir Hilandar je danas jedno od najpoznatijih mesta ovlašćenih za zamene svih legitimacija, znački, zastava i simbola kojima je u Srbiji istekao rok ili pala cena, svih ovde zastarelih ili loše kotiranih navika i uverenja. Sve to može danas u Hilandaru da se zameni i da se o zameni dobije odgovarajuće svedočanstvo, čijem se imaocu potvrđuje da se prosvetlio, očistio i preobrazio u vrlog pripadnika srpske crkve i nacije, koji se kao takav odnosi prema svemu, pa tako i prema jelu, piću i sličnim čulnim iskušenjima.

Gastronomsko prosvetljenje Momo Kapor je doživeo dok je obedovao u društvu hilendarskih monaha. Ručak s njima otkrio mu je svu glupost i nedoličnost preteranog jela i izlišnog razgovora o jelu. Tamo, dok se jede, objašnjava sada Kapor čitaocima „Nedeljnog telegrafa“, „niko ne govori da li je jelo sjajno ili da je ručak bio bolji“. Svi su i u toj prilici, kad se obeduje, skromni, skrušeni, to jest, kako priča naš gastronomski preobraženi umetnik, „okrenuti duhovnosti“. „Posle toga“, priča on dalje, „bilo mi je smešno što putujemo sat vremena kolima do mesta gde se navodno dobro jede, mučimo se, rezervišemo“. U Hilandaru je shvatio da je to potpuno besmisleno, da uživanje u jelu nikud ne vodi, to jest da vodi samo na jedno mesto. „Jer to što se dobro jede“, kaže sada Kapor, „završava u toaletu“. Zaista, duhovne istine ponekad mogu da budu sasvim jednostavne.

Ipak, jelo i piće i dalje stimulišu ovog umetnika. Ali to njemu više ne služi da bi u sebi izazvao neku neodređenu opijenost životom, neku nepriličnu razuzdanost čula. On sada bira samo jela i pića koja imaju tajanstvenu moć da ga povežu sa duhom njegovog naroda, sa bićem srpske nacije. Kako to postiže, šta i

kad konzumira, u kojim količinama, kojim priborom se služi da bi izazvao doživljaj mističnog sjedinjenja sa nacijom? O tome Kapor više govori i u svojoj nedavno objavljenoj knjizi „Putopis kroz biografiju“. Tu saznajemo da naš umetnik počinje dan tako što uzme kašičicu slatkoga od trešanja, zatim uživa u krupno mlevenom kukuruznom brašnu, umače crni hleb u maslinovo ulje, srče čorbu od kopriva. Ranije nije dovoljno cenio vrednost zdrave srpske hrane, pa je iz neznanja jeo stranu, odvratnu, plastičnu hranu. Fuj! Ali jednom, dok je s društvom ručao u nekom otmenom stranom restoranu, dogodilo se čudo. „Slučajno poručujemo zelenu salatu“, priča Kapor o tom događaju. „I gle! Srbija nam se smeje sa ruba tanjira: to nije ukus naše zelene salate! Iстина, lepša je od naše naoko, i veća, i čistija, i zelenija, ali čini nam se da smo prevareni i da žvaćemo plastiku.“

A i za sve što poslednjih godina naš umetnik pije - a o čemu takođe piše u „Putopisu kroz biografiju“ - ima on pouzdan nacionalno-verski sertifikat: pije vodu iz srpskog bunara, manastirsko osveštano vino ili šljivovicu, prepečenicu, a i nju samo ako je iz nekog manastira. Čitalac ove knjige uživaće i u jednom opisu mističnog sjedinjenja sa Srbijom, koje je izazvala čašica prepečenice - manastirke. „Pošto ste pojeli slatko“, pripoveda Kapor, „ispijate čašicu šljivovice, prepečenice iz obližnjeg manastira... Osećate ukus tradicije i vremena, blagost i žestinu, pritajenu životnost ovog srpskog eliksira koji vas istovremeno i opušta i uzbuđuje na jedan neviden način... U tom ukusu iz te krhke staklene čašice kao da je sadržana čitava Srbija koja vas neodoljivo obuzima i žari“.

A žene? I u odnosu prema njima Momo Kapor se menja, a u pomenutom intervjuu u „Nedeljnom telegrafu“ opširno govori i o toj promeni. Još ga ponekad đavo začikava, pa on - kao da za trenutak zaboravi da je jedna od danas najviđenijih srpskih glava - sedne pred neki kafić i potajno merka devojke koje tuda prolaze.

▼ Ivan Colović

Kao da je nekadašnji Momo, onaj iz „Foliranata“, on iznenađenim čitaocima patriotski i crkveno usmerenog „Nedeljnog telegrafa“, sablažnjivo priča o neizdrživoj „inflaciji lepote“ na ulicama Beograda, o „reviji lepota“ u ulici Strahinjčica Bana. Ljuti se što danas te beogradske lepoticice izlaze s nekim njihovim mladim mladićima i razmišlja o tome šta će jedan da radi kad ga godine stignu - a samo što nisu - i kad, kako se izrazio, „više neće moći da dodiruje lepe stvari: mladu kožu, svilastu kosu“.

A onda se prene, seti se ko je i koliki je danas, opomene se da je upravo dobio izuzetno važnu nagradu za srpsko životno delo, te njegova kazivanja o ženama i nadahnuću kojim ga one ispunjavaju odjednom dobiju nov smer. Kaže nam da on na žene - i na ljubav uopšte - danas ipak gleda na drugi način, drugim, duhovnim očima. Poput gastronomskih, i njegove erotske sklonosti dobile su versko-patriotsku dimenziju, pa je i slasni i mračni predmet Kaporove erotske želje uzdignut do visina nacionalnog mističnog Erosa, izaziva neku vrstu patriotske erekcije i teži isto takvom orgazmu. Predajući se tom patriotskom erotizmu, Kapor misli da može da ga izrazi jezikom koji je usavršio opisujući manje nacionalno važne vrste ljubavi. Zar jezik ljubavi nije uvek isti, univerzalan? Zar se voleti devojke i voleti Srbiju ne može istim rečima? Na jednom mestu u knjizi „Putopis kroz biografiju“ on kaže da mu se čini da u njegovoj ljubavi prema Srbiji ima „odbojnosti i kobne privlačnosti, ima neprestanog vraćanja toj ljubavi što podseća na mladalačke jade, pune nežnosti i suza“.

Ali, ovu teoriju o jedinstvenom jeziku ljubavi - nazovimo je tako - Kapor ne uspeva da sprovede u praksi. Izgleda da nacionalno napaljeni Eros traži jače, grublje, gromkije reči od onih koje spadaju u erotski vokabular mladog Kapora, onog koga se i on sam danas ponekad maglovito seti. Zato je on prinuđen da - kad je već promenio temu svojih ljubavnih priča - promeni i njihov jezik. Danas se nacionalno zaneseni Kapor služi pozajmljenim,

tuđim rečima, koristi citate, fraze, formule koje je počeo da sakuplja od kad se nacionalno-verski preobrazio.

Na primer, u intervjuu u „Nedeljnom telegrafu“, čitalac će, uporedo sa pričom o tome kako se naš umetnik priprema na rastanak od devojaka ispred beogradskih kafica, naći i priču o njegovom tužnom rastanku od lepe Simonide, one na fresci u manastiru Gračanica. Njegovi čitaoci ne sećaju se da je on sa njom ranije nešto imao, o njoj na Adi nije nikome pričao. Tek, eto, sad mora tobože da se sa njom rastane. Došlo takvo vreme, da se patriotski nakostrešen umetnik oseća obaveznim da se rastaje i od onih sa kojima se ranije nije sastajao. „Otišao sam na Kosovo“, počinje on svoje kazivanje o tom tužnom rastanku, „i dodirnuo prstima noge Simonide u Gračanici. Znao sam da je to veliki oproštaj, jer je nikad više neću videti, i u tome ima mnogo tuge.“ Zašto je više neće videti? Zato što će kosovski Albanci, po Kaporovom mišljenju, uskoro uništiti sve srpske spomenike. A uništiće ih zato što su kosovski Albanci navodno obični divljaci.

„Ta poludivlja plemena“, grmi Kapor, „koja u svojoj istoriji nemaju nikakvog traga od kulture, nemaju kamen na kamenu, nijedan spomenik, gaje strašnu mržnju prema lepoti i istoriji, kao i prema spomenicima koji svedoče o dugoj tradiciji jednog naroda. Ustremili su se na sve to i ti spomenici su u velikoj opasnosti, ne može im pomoći ni Unesko, ni UN, niko, jer se palikuća prikrade, baci baklju i - 12. vek slikarstva, renesansa pre Italije, ode u dim, u vazduh, u ništa“.

Da li je ovo zaista rekao Momo Kapor, upitaće neko od njegovih starih čitalaca. Jeste. Ali reči nisu njegove. Njegovo je samo uživanje.

14. TRAJNO REŠENJE

Da, i ja mislim da glavno pitanje glasi: zašto je Srbija izgubila Kosovo, ili, može se i tako reći, zašto ta teritorija od pre neki dan samo zauvek ostaje u Srbiji, ali ne i na neki drugi način. Čuli smo, a i dalje slušamo, šta o tome misle političari, analitičari, popovi i takozvani fudbalski navijači. Rodoljubivi pisci i drugi umetnici, valjda sluteći kuda stvari idu, još ranije su se izjasnili o uzrocima ovog gubitka. Vidimo da se molepstvijska, političke deklaracije i govori, parole na transparentima i kamenice tobožnjih navijača uglavnom slažu u tome da je Kosovu data nezavisnost, to jest da je ono, kako se najčešće kaže, „oteto“ Srbiji, samo zato što to odgovara interesima Amerike i drugih zapadnih sila. A sila boga ne moli!

Ali šta o tome kaže naša nauka? Da li ona ima neki drugačiji ili bar uverljiviji odgovor na pitanje šta je dovelo do toga da Srbija izgubi Kosovo? Gde ćemo, ako ne u nauci, da potražimo oslonac za trezveno i, kako bi se danas reklo, održivo razmišljanje o kosovskoj i, uostalom, o svakoj drugoj važnoj društvenoj i političkoj temi? Na našu sreću, srpski naučnici vredno rade, uključujući tu i proučavanje Kosova, a ponekad i objave rezultate svojih naučnih pregnuća. Evo, upravo ovih dana - dakle, zaista u pravom trenutku - pojavilo se u Beogradu jedno obimno naučno delo pod naslovom „Kosovo i Metohija“, koje će - kako stoji u predgovoru - „pomoći da se orijentišemo u haosu tako složenih i sudbonosno važnih problema Kosova i Metohije, i osvetliti novi put ka praktičnim rešenjima.“ Bravo! To smo čekali, to nam treba:

nove ideje, nova orijentacija, naučno utemeljena rešenja za izlaz iz haosa.

A naučna utemeljenost knjige „Kosovo i Metohija“ na prvi pogled van svake je sumnje. Njen autor je doktor Milovan Radovanović, istaknuti geograf, profesor Beogradskog univerziteta u penziji, bivši upravnik Geografskog instituta Prirodno-matematičkog fakulteta u Beogradu, bivši direktor Geografskog instituta SANU, predsednik Srpskog geografskog društva, profesor Univerziteta u Banjaluci, nosilac medalje „Jovan Cvijić“, počasni član Geografskog društva Makedonije, saradnik Srpsko-američkog centra i Državnog pregovaračkog tima za Kosovo i Metohiju.

Knjigu „Kosovo i Metohija“ objavio je „Službeni glasnik“, dakle jedan od danas najvećih srpskih izdavača, a na osnovu recenzije dvojice akademika, Vladimira Stojančevića i Miloša Macure, s predgovorom doktora Mirka Grčića, redovnog profesora Geografskog fakulteta, i beleškom o autoru koju je napisao doktor Milan Bursać, redovni profesor Prirodno matematičkog fakulteta Univerziteta u Kosovskoj Mitrovici. Na kraju studije priloženi su izvodi iz recenzija, bibliografija autorovih radova, tri registra i desetak karata. Za sve to bilo je potrebno preko 600 stranica velikog formata. Impozantno, nema šta!

Ono što čitaoca ove knjige može dodatno da impresionira jeste broj naučnih oblasti koje ona pokriva. Već podnaslov obećava izuzetno širok naučni pristup Kosovu i Metohiji: „Antropogeografske, istorijskogeografske, demografske i geopolitičke osnove“. Ali, kad pročita sadržaj i knjigu malo pažljivije prelista, čitalac će primetiti da je podnaslov mogao da bude i mnogo duži, i da je doktor Radovanović u stvari skromno odabrao samo četiri naučne discipline među mnogo većim brojem disciplina, poddisciplina i naučno-istraživačkih oblasti na čije se metode i rezultate oslanjao

u svom radu o Kosovu. Poimenice se pominju: geostrategija, geoeconomija, geodemografija, politička geografija, kulturna geografija, etnografija, etnodemografija, etnomija, etnostatistika, etnopsihologija, etnokartografija, onomatologija, antroponomija, demopolitika, istorijska demografija, politička istorija, sociologija, etimologija, karakterologija, biometrija, eugenetika, kulturna istorija, ekonomija... Verovatno su tu i druge discipline ili nauke, koje su meni, u ovom prvom čitanju, promakle.

Pa, dobro, do kog zaključka o uzrocima gubitka Kosova za Srbiju doktora Radovanovića dovodi ova retko viđena koncentracija raznolikog naučnog znanja? Otkud taj gubitak, kako je došlo do njega? Kratko rečeno, Kosovo je izgubljeno - otkriva nam ova interdisciplinarna studija - zato što su Srbi - kad su 1912. godine zaposeli tu teritoriju, dozvolili da na njoj ostanu tamošnji Albanci, umesto da ih odatle uklone, to jest da sprovedu takozvano „trajno rešenje albanskog pitanja“.

Ovaj zaključak magistralne studije doktora Radovanovića u prvi mah može da izgleda suviše skorman, nesrazmeran ogromnom naučnom aparatu koji služi da bi se on izveo, a uz to i neoriginalan. I, zaista, ni ideja koja se u ovom zaključku iznosi, ni termin kojim se ona opisuje: „trajno rešenje“ nisu novi. Ali to ni autor knjige ne poriče, jer je njemu, nema sumnje, važnija naučna istina nego to ko će je prvi izneti i prvi tačno formulisati. Na primer, on ne krije da je misao o fatalno propuštenim prilikama da se Srbi na Kosovu trajno i konačno reše Albanaca preuzeo od Vase Čubrilovića, tog, kako ga doktor Radovanović opisuje, „odličnog istoričara... iskusnog revolucionara i odlučnog pregaoca na polju obnavljanja surovo ruiniranog Srpstva“. On s odobravanjem navodi delove jednog, kako bismo danas rekli, kulturnog teksta iz 1937. godine, u kome Čubrilović optužuje tadašnje vlasti što kosovskim Albancima, to jest Arnautima, nije na vreme oduzeta zemlja a oni proterani u Albaniju, nego su u politici prema njima primenjivani evropski

civilizacijski standardi i, kako je Čubrilović rekao, „Arnauti privikavani na zapadnoevropske pojmove o privatnom posedu“. Arnauti je njihova primitivna civilizacija naučila da osvajač zemlje uzima sve, a civilizovani Srbi, uspostavljajući 1912. svoju vlast na Kosovu, na ogromno čuđenje samih Arnauta, ostavljaju im i život i imanjanje. I ko nam je onda kriv?

Po mišljenju doktora Radovanovića, ova Čubrilovićeva analiza i danas je aktuelna i danas ima vrednost misli vodilje. „Logika, autopsija, procenjivanje, značenje i red činilaca su do te mere tačni i potvrđeni razvojem događaja do naših dana“ kaže on, „da predstavljaju egzaktan deterministički (funktionalni) sistem, kome se, osim demostatističke komponente, nema šta ni dodati, ni oduzeti“. Međutim, zbog prevelike skromnosti autora ove knjige ne smemo da previdimo njegov lični doprinos razradi i afirmaciji ideja o rešenju albanskog pitanja na zdravim nacionalnim osnovama, to jest ideja o trajnom rešenju ovog pitanja. Lako je bilo Vasi Čubriloviću da krajem tridesetih godina, kad su u Evropi ideje o trajnim rešenjima sukoba između rasa i naroda uživale ugled u velikom delu evropske nauke i politike. Danas, u svetu posle Aušvica, kad se verovatno iz nekog nenaučnog razloga misli da je cena trajnih rešenja neprihvatljivo visoka, naučnicima i patriotima koji ih zastupaju treba mnogo više hrabrosti. Ali, na svu sreću, doktor Radovanović može da računa na podršku jednog dela naše javnosti, i što je posebno ohrabrujuće, onih mladih ljudi koji se ovde sve otvorenije zalažu za reviziju humanističkih i demokratskih dogmi – tih američkih izmišljotina - uključujući tu i mantru o jednakosti svih ljudi i univerzalnosti ljudskih prava, onih mladih ljudi koji otvoreno sebe nazivaju lepim imenima nacista i rasista, bele snage i rasne časti. Oni će se obradovati - bar oni pismeniji među njima - kad vide da autor ove knjige, kad govori o onome što naziva „obnavljanjem Srpstva u kolevci srpske državnosti i kulture“, pominje i „krvno“ obnavljanje Srpstva, i to kao vrstu

▼ Ivan Colović obnavljanja različitu od „demografskog“ obnavljanja. Jer, kao što će rasno i nacionalno svesni omladinci brzo shvatiti, jedno je imati dovoljno ljudi, a sasvim drugo imati čistu krv u njihovim venama.

Značaj ove magistralne studije nije možda u tome što ona donosi sasvim nove ideje, nego u tome što starim, dobrim idejama o rasama i nacijama i njihovoj nemilosrdnoj borbi za životni prostor vraća iz nenaučnih razloga poljuljani ugled. Hrabro se držeći objektivnih naučnih metoda, ne povlađujući zdravom razumu i ovde neumesnim moralnim obzirima, ne robujući političkoj korektnosti, doktor Radovanović nas u ovoj studiji suočava sa suštinom stvari, sa ogoljenom istinom o večno istoj borbi nacije za životni prostor. Ona glasi: Mi ili Oni, a bolje Mi nego Oni. Ako se, pak, dogodi da se sa eliminacijom protivnika, to jest sa trajnim rešenjem, zakasni, kao što se, na žalost autora ove studije, dogodilo na Kosovu, onda preostaje samo iznuđeno, provizorno rešenje u vidu podele teritorije. U pitanju je, objašnjava doktor Radovanović, „akutna konfrontacija dvaju civilizacijski, sociološki, demografski i razvojno inkopatibilnih društvenih i nacionalnih formacija na istom prostoru. Zato je teritorijalno razgraničenje jedino racionalno rešenje“.

Ovo o „inkopatibilnim formacijama“ može nekome da izgleda kao citat iz famozne Hantingtonove knjige o sukobu civilizacija. Hantington zaista misli da se civilizacije sukobljavaju zato što su različite, ali on ipak ne govori o hijerarhijskim razlikama među njima. Doktor Radovanović misli upravo na takve razlike, koje se danas iz nenaučnih pobuda zanemaruju. Podela Kosova koju on predlaže zapravo je podela na njegov varvarski i civilizovani deo. Moto koji je on odabrao za jedno poglavlje ove knjige glasi ovako: „Mogu baš i varvari ako se brojno namnože, svoje kulturno naprednije takmace imigracijom u masi poplaviti, surovom snagom i brojnom nadmoćnošću savladati i podjarmiti, pa sve

nacionalne tekovine njihove ili preoteti ili uništiti“. To je rečenica iz jednog predavanja profesora medicine Milana Jovanovića Batuta, održanog 1900. godine. Batuta u tom predavanju uopšte ne pominje Kosovo, ali doktor Radovanović je uveren da se ove njegove misli o varvarima i kulturno naprednom narodu odnose baš na Albance i Srbe, to jest, kako on kaže, „na imigracionu ekspanziju civilizacijski inferiornije populacije koja nasiljem i brojčanom predominacijom... uništava starosedeoce i baštinike“. Pa kad civilizacija već nije umela da suzbije najezdu varvara na celoj teritoriji Kosova, dajte da joj pomognemo da se povuče na jedan njegov deo, s nadom da će bar tu opstati. Sav civilizovani svet sigurno će to prepoznati i kao svoj interes, a zasluga za njegovo razumevanje i solidarnost sigurno će pripasti i naučnim delima poput studije „Kosovo i Metohija“ doktora Milovana Radovanovića.

15. DECA PIREA

Nedavno je „Politika“, u kulturnom dodatku, započela seriju intervju sa - kako piše u najavi serije - „vrhunskim srpskim intelektualcima“. Oni su pozvani da odgovore na pitanja koja - opet citiram najavu serijala - „postavljamo jedni drugima u prelomnim danima za našu državu“. A to su ova pitanja: „Kako se uključiti u sve veću porodicu evropskih naroda, a sačuvati svoj identitet? Srbija između Istoka i Zapada, Srbija u Evropi, ali kako, kada, po koju cenu?“

Odmah da kažem: ja se ne sećam da sam nekome postavljao ovakva pitanja, niti da je neko mene nešto slično pitao. I inače, teško mogu da poverujem da ljudi u Srbiji zaista sebe muče tobože teškim dilemama takozvanog evropskog puta Srbije, da o njima razgovaraju, po kućama, u krugu prijatelja, među kolegama na poslu, u kafićima. Zamisli da ja tebe pitam: „Je li, Ceco, molim te, po koju bi ti cenu u Evropu?“ A ti kažeš: „Ne pitam za cenu.“ A ja te na to prekorim: „A identitet, nećeš valjda i njega da se odrekneš, pa da tamo po Evropi zuiš k'o muva bez glave?“

Pa, zaista, ko bi normalan o tome?

Naravno, druga je stvar takozvani javni diskurs. E, tu se o ovim tobože teškim temama naveliko raspreda, i u tim raspredanjima koriste se i izrazi od kojih su sastavljena pitanja „Politike“ za ovu seriju razgovora sa intelektualcima: „evropska porodica naroda“,

„sačuvati identitet“, „prelomni dani“, „između Istoka i Zapada“, „da, ali po koju cenu“ i drugi njima slični. Mislim da sve to služi stvaranju utiska da u Srbiji stvarno traje opštenarodna debata o nacionalnoj samobitnosti, da Srbi tobože ne mogu lako da prelome između Istoka i Zapada, da ih žedna duša vuče Rusiji, a prazan stomak Evropi, pa su rastrzani krupnim geopolitičkim pitanjima: kuda i ako i kad i kamo i po koju cenu, s kim, a šta onda? E, dileme su to, prelomne, istorijske. A ko će uneti malo svetlosti u sve to, ako ne vrhunski srpski intelektualci? Samo oni mogu - još jednom citiram najavu „Politikinog“ serijala - da nam pomognu da „sagledamo sebe“.

U broju „Politike“ od 8. marta pozivu da pomogne Srbima da sebe sagledaju, to jest da odgovori na pitanja iz ovog „Politikinog“ serijala, odazvala se Zorica Tomić, čitaocima predstavljena kao „univerzitetski profesor, kulturolog, sociolog kulture, publicista, kolumnista...“ Pročitao sam sve što je profesorka Tomić ovde rekla, ali moram da priznam da ne bih umeo da vam prenesem šta o postavljenim pitanjima profesorka zaista misli. U stvari, neke njene ideje, uzete pojedinačno, još sam nekako i razumeo, ali ne i vezu među njima.

Na primer, Zorica Tomić kaže da su Srbi mentalno tamo gde su i geografski, to jest „na granici Istoka i Zapada“. To kapiram bez problema. Takođe bez većih teškoća razumem i drugu profesorkinu misao o istoj temi, iznetu na istom mestu, njeno uverenje da, kako se izrazila, „savremeni svet nije ni svet Istoka ni svet Zapada, već svet vladavine hipertehnologije... i multinacionalnog kapitala“. Ali, moj mozak ostaje blokiran kad treba da poveže ove dve profesorkine misli o Istoku i Zapadu i da razume šta ona zaista misli, jer kod nje Istok i Zapad - kao što vidite - nekako uspevaju istovremeno i da budu i da ne budu, i da ih ima i da ih nema, a to njihovo stanje, priznajem, za mene ostaje nepojamno.

Slično tome, za mene je ostala tajna šta Zorica Tomić misli o medijima. Opet sam naišao na dve njene misli o toj temi, opet sam obe razumeo, ali vezu među njima nisam mogao ni da naslutim. Profesorka najpre kaže sledeće: „Mediji više ne reprezentuju stvarnost, već je kreiraju“. Misao ne baš novijeg datuma, ali meni sasvim jasna. A malo zatim čitam da ona veruje da su moderni mediji skinuli veo tajne sa sveta i, kako je rekla, „učinili ga transparentnim i opscenim“. I to mogu lepo da pratim. Međutim, opet je za mene ostalo nejasno šta profesorka zaista misli, u ovom slučaju šta misli o medijima. Da li oni, po njenom sudu, konstruišu stvarnost ili je samo otkrivaju? Ili i jedno i drugo, kako kad i kako kome? Zaista, ne znam.

I još jedan primer. Profesorka Tomić u ovom intervjuu pominje nešto što je nazvala - citiram je - „obavezujući standardi civilizovanog sveta o očuvanju i negovanju kulturnih razlika“. Ja tu razgovetno zapažam dve ideje i obe lepo i lako razumem. Prva je ideja o podeli sveta na civilizovani i necivilizovani deo, dakle na dva, nejednako vredna, dela. Jer ko pominje takozvane „standarde civilizovanog sveta“, nesumnjivo pretpostavlja da postoji i svet uređen po drugačijim standardima, primitivnim, necivilizovanim. Ali Zorica Tomić ovde istovremeno iznosi i drugu ideju, prema kojoj je svet takođe podeljen, ali ne na civilizovani i necivilizovani deo, nego na različite i u principu jednako vredne kulture. I šta sad da radimo? Ja bih rekao da ovde mora da se bira, da morate reći koju od ovih ideja o razlikama kultura prihvatate. Da li mislite da postoje više i niže kulture ili samo različite kulture? Drugim rečima, da li vam je bliža rasistička ili relativistička ideja o kulturnim razlikama? Međutim, Zorici Tomić kao da su obe drage. I to moj mozak odbija da shvati.

U čemu je problem, gde je nesporazum? Srećom, u ovom intervjuu nalazi se i jedno mesto koje mi je pomoglo da otkrijem pravi uzrok mojih teškoća da razumem misao profesorke

Tomić. Stvar je u tome što ona i ja, izgleda, nemamo isti organ mišljenja. Profesorka je obdarena mozgom, a ja na tom mestu imam krompir, tačnije pire od krompira. „Nažalost“, kaže ona, „prosečnom građaninu Srbije je od mozga napravljen pire-krompir, pa se pod pretnjom nacionalističke kvalifikacije, gotovo sve što ima nacionalno obeležje proglašava arhaičnim, neprosperitetnim ili retrogradnim“. Ovu metamorfozu srpskih mozgova u pire, profesorka stručno naziva „semantičkim liftingom“, a poslužila se i jednom šalom da objasni do čega sve, do kakvih apsurdnih situacija, takav jedan lifting može da dovede. „Da se našalim“, kaže Zorica Tomić, „u takvoj klimi u kojoj se permanentno obavlja svojevrsni semantički lifting, čak će i srpska salata morati da promeni ime“.

Šta ću? Moram da priznam da sam se odmah prepoznao u ovom opisu prosečnog građanina Srbije, u ovoj dijagnozi stanja njegovog mozga. Vrlo sam podozriv prema svim nacionalnim obeležjima i prema svemu što se tim obeležjima kiti, i svuda gde se jave ta obeležja, njihovi dični nosioci i zaštitnici, odmah vidim nacionalizam. Arhaično, neprosperitetno, retrogradno? Ma kakvi. Mislim da su kod nas stvari otišle mnogo dalje, da su mnogo gore i crnje od toga. Zatucanost, teror, fašizam, to je ono što se, po mom mišljenju, valja iza znamenja nacije, iza tobožnje brige za nacionalni identitet, iza zvanično razglašanih tobožnjih dilema između hleba i časti, patriotizma i izdaje, Zapada i Istoka, tela i duše. Dakle, jasno je da sam i ja jedan od onih građana Srbije koji, prema dijagnozi profesorka Tomić, umesto mozga imaju pire. U mom slučaju semantički lifting odavno je završen, pa se ja i ne sećam da su se moje misli rojile u nečem drugom, a ne u pireu, da su moje vijuge ikad bile nešto drugo, a ne šare, nastale blagim kretanjem viljuške. Profesorka se šali kad predviđa semantički lifting i u imenu srpske salate. Ali ja sam živi dokaz da to više nije nikakva šala. Ja već odavno tu salatu zovem „šopska bez sira“.

Dijagnoza profesorke Tomić na prvi pogled zvuči zabrinjavajuće, ali ja ipak mislim da nemam razloga za zabrinutost. Prvo, imati pire krompir u glavi, ako je verovati profesorki, u Srbiji nije nikakva retkost, neka abnormalna, patološka pojava, nego je naprotiv pire organ mišljenja svojstven našem prosečnom, običnom građaninu. Drugo, ako se do uzdržanog stava prema nacionalnim obeležjima i do osude njihovih manipulatora u Srbiji može doći samo ako nam je mozak pretvoren u pire od krompira, onda živeo pire, onda živela misao pirea, onda živela deca pirea.

16. KULA BALKANA

Možda će se jednoga dana pred zadivljenim pogledima posetilaca Beograda, posebno onih koji glavnom gradu Srbije prilaze sa severa, uzdizati velepna građevina, koja će se zvati Kula Balkana, jer će to biti najviša zgrada na našem poluostrvu. Predlog da se podigne jedna ovakva kolosalna zgrada, odnosno kula, izneo je građevinski preduzimač i književnik Igor Ivanović, u knjizi „Kultura i identitet. Pogled zdesna“, koju je nedavno objavio izdavački centar časopisa „Nova srpska politička misao“. Ivanović je predložio da Kula Balkana bude izgrađena u Novom Beogradu, negde između hotela „Hajat“ i reke Save, a izneo je i ideju o vizuelnoj simbolici kule. „Bilo bi idealno“, kaže on, „da Kula Balkana simbolički stoji na postolju koje asocira na opanke, a da na vrhu nosi simboličku šajkaču“.

Koju bi poruku dobili gosti Beograda, ugledavši ovu grandioznu kulu u opancima i sa šajkačom? „Time bismo pokazali“, objašnjava Ivanović, „da znamo da cenimo naše najbolje tradicionalne simbole i da smo večno zahvalni pokoljenjima koja su ginula noseći ih za slobodu današnje Srbije.“ Ništa novo. Znamo da opanak i šajkača, a ponekad i gunj i šubara, jelek i marama, prsluk i čakšire, ralo i volovi, šilo za ognjilo, suve šljive i orasi i slične stvari odavno služe rodoljubivim stanovnicima srpskih gradova da pokažu da se nisu otuđili od sela i naroda, da im ne pada na pamet da se bezosećajno urbanizuju. Hoćemo u grad, ali ne bez opanaka, poručuju oni.

Međutim, omaž selu i precima ipak ne bi bio najvažnija poruka Ivanovićeve Kule Balkana, odnosno njene vizuelne simbolike. Veći značaj on pridaje jednoj drugoj sugestivnoj simboličnoj poruci s kojom bi ova kula u opancima dočekivala goste Beograda. To je poruka da je naš glavni grad najveći i najmoćniji kulturni centar na Balkanu. Kula bi, kaže Ivanović, bila „novi budući simbol koji bi glavni grad trebalo da podigne zarad transparentnosti svoje kulturne moći na Balkanu“.

U stvari, podizanje Kule Balkana samo je deo mnogo ambicioznijeg projekta koji je autor ove knjige nazvao „Novi srpski kulturni put“. Tu je reč, objašnjava on, „o postavljanju nove nacionalne i državne strategije u kulturi“. Osnovu te nove strategije čini ideja da je danas neophodno da Srbija odustane, bar privremeno, od toga da se za uticaj i teritorije bori u ratu, jer je, tako radeći, ne tako davno doživela razočaranje i pretrpela poraz. Umesto borbe na bojnopolju, naša država treba da vodi nepoštednu borbu na polju kulture, odnosno - kako se Ivanović izrazio - „neku vrstu totalnog Kulturkampfa“.

To ne bi bila demobilizacija, daleko od toga. Isturanje kulture na prvu liniju fronta srpske borbe ovde se predlaže kao prestrojavanje nacionalnih snaga i njihovo pripremanje za novu ofanzivu, ali s novom, pametnijom strategijom. Jer, ako je tačno da je Srbija u nedavnim ratovima potrošila barut i municiju i uopšte vojno oslabila, to ne znači da sad treba da odustane od borbe. Zašto bi odustajala, kad je njen kulturno-borbeni potencijal ostao neokrnjen, kad se u srpskoj kulturi i dalje kriju izuzetno moćna i dosad nedovoljno iskorišćena sredstva za vođenje uspešne, pobedničke borbe? Naša kultura je u stvari jedno ogromno skladište džebane za koju je Ivanović smislio prikladno ime: „duhovna municija“. Zato Srbija više neće slati vojsku da zauzima neku teritoriju, nego će ubuduće to biti zadatak srpskog duha. „A iznad takve, bez zrna baruta osvojene teritorije

- objašnjava Ivanović - lebdi duh, kao nevidljivi 'okupator', koji neprimetno ulazi u sve pore svakodnevnog života i kreira životni stil pojedinca“.

Razrađujući strategiju ovog Kulturkampfa, Srbija treba da ima na umu iskustvo velikih zemalja, odnosno - kaže Ivanović - „da se ugleda na velike svetske države na njihovom putu očuvanja vlastitih kultura i potonjih kulturnih invazija, pomoću kojih su pritajeno širile područja svojih interesa“. Ali u planovima sopstvene kulturne invazije - savetuje dalje Ivanović državu Srbiju - treba biti realan i odustati od brzopletih i preuranjenih pokušaja da se kulturno pokori ceo svet, već se usmeriti na osvajanje samo jednog njegovog dela, to jest Balkana. „Srbija mora“, preporučuje Ivanović, „da imitirajući ponašanje velikih država u globalnoj utakmici, ostvari presudan uticaj na susedne kulture u svom malom svetu, na kulturnoj planeti Balkan“, i, precizira on, „da postane centralna kulturna imperija u regionu“.

Tu ne bi trebalo da bude nekih većih problema. Evo zašto. Najpre, od svih zemalja našeg regiona - podseća nas autor knjige „Kultura i identitet“ - jedino je Srbija razvila autentičnu, u balkanskom tlu ukorenjenu kulturu, kulturu samoniklog narodnog genija. Sada je samo potrebno da naša država shvati stratešku vrednost takve kulture, da uvidi da je to ono čime se danas osvaja svet. Srbija - kaže Ivanović - „treba hrabro da ponese balkansku zastavu kulture na kojoj bi pisalo: 'Dobrodošli u zemlju barbarogenija', jer se osnovne vrednosti ovog regiona koje bude interesovanje ogledaju samo u autentičnosti i originalnosti“. Ofanzivi srpske barbarogenijske kulture ide naruku - analizira dalje Ivanović - to što se naši susedi skorojevički ograđuju od Balkana, što se njihove kulture svode na - kako se on izrazio - „groteskne pokušaje da simuliraju kulturu velikih i malo srodnih nacija“. Međutim, prema njegovoj prognozi, naše komšije neće moći

▼ Ivan Colović
dugo da se zadovoljavaju kulturnim surogatima, pa zato i neće pružiti ozbiljniji otpor ekspanziji srpske kulture. Ona će im pomoći da nađu sebe, odnosno da prime hostiju balkanskog barbarogenijskog identiteta kojom će ih Srbija pričestiti.

Naravno, srpska kulturna imperija ne može da nastane brzo i odjednom. Kulturkampf da, ali kulturni Blitzkrieg ne dolazi u obzir. Mora se planirati invazija u nekoliko etapa. Najpre valja krenuti u osvajanje Republike Srpske i okolnih država gde ima Srba, i to – naglašava Ivanović – „s akcentom na Crnu Goru“. Onda bi se ekspanzija širila dalje, prema drugim narodima, najpre prema onima sa kojima - kaže Ivanović - „imamo srodnosti, bilo krvne, bilo religijske, bilo civilizacijske“. Ali, to ne bi bila i krajnja granica prostora koji bi zauzela srpska kulturna imperija. U njoj bi se našli, precizira autor projekta, i „svi preostali narodi u regionu s kojima, hteli ili ne, delimo istu sudbinu i niz sličnosti“. Dakle, srpska kulturna imperija bila bi veća i od najsmelije zamišljene teritorije velike Srbije. Pa vi sad vidite vredni li poraditi na tome.

Možda vam je ipak teško da prihvatite ove Ivanovićeve ideje o srpskom imperijalnom Kulturkampu? Možda ste prema njima uzdržani već i zbog toga što je čovek koji ih je smislio po zanimanju građevinski preduzimač, dakle bez formalne kvalifikacije za teme o kojima ovde piše? Građevinski radnik, bez ozbiljnog obrazovanja, pa nije ni čudo što gradi kule u opancima - reći će neko. Međutim, Ivanovićev izdavač je, nema sumnje, predvideo da može biti i ovakvih reakcija. Angažovao je politologa Mišu Đurkovića, dakle jedno stručno lice, da napiše pogovor, koji će čitaocu pomoći da lakše shvati i prihvati ovo, kako i sam pisac pogovora kaže, „krajnje neobično štivo“. On polazi upravo od intrigantnog podatka da autor nije akademski građanin po profesiji, nego preduzetnik u građevinskim poslovima. Ali Đurković taj podatak ne pominje da bi od nas tražio da ne sudimo

▼ Vesti iz kulture
suviše strogo Ivanovićevom amaterskom, ali ipak originalnom rezonovanju. On nas uverava da je ova knjiga o srpskoj kulturi i identitetu izuzetno vredna ne uprkos autorovom zanimanju, koje ga čini formalno nekvalifikovanim za tu temu, nego upravo zahvaljujući njegovom zanimanju. Poziva nas da shvatimo da - kad je reč o razmišljanju o kulturi i identitetu, a bogme i o svemu drugom - rad na građevinskom placu u stvari čoveka stavlja u privilegovan položaj u odnosu na mislioce s akademskim obrazovanjem, ali bez građevinskog iskustva. „Autor ove knjige“, piše Đurković, „po osnovnoj vokaciji je preduzetnik u građevinskim poslovima, dakle čovek koji gradi zgrade i kuće u kojima ljudi mogu da žive i da stvaraju svoje potomstvo. Poput svih građevina, i njegova misao i viđenje sveta koje se u knjizi predstavlja duboko je utemeljeno u zemlji, iskustvu, tradiciji. Njegova misao ne dolazi od apstrakcije i logičkih formi, već iz čvrstine svakodnevnog života obeleženog radom, stvaranjem nove vrednosti, iz mučnine čoveka zabrinutog za sudbinu svoje zemlje, one koju su nam dedovi i očevi ostavili na brigu.“

Ova stručna recenzija, ovaj stručni sertifikat, sigurno će doprineti lakšem razumevanju i većem uvažavanju Ivanovićevih ideja o srpskom Kulturkampu. Na primer, neki od onih koji su požurili da se nasmeju njegovom predlogu da se u Beogradu izgradi Kula Balkana u opancima, malo će se zamisliti a možda i postideti kad u ovom pogovoru vide da jedan renomirani politikolog, kakav je nesumnjivo Miša Đurković, misli da je to - kako se izrazio - „sjajna ideja“.

Ali, otpora da se prizna vrednost ove i drugih Ivanovićevih ideja sigurno će i dalje biti. I to znatnog. Jer mnogi ljudi u Srbiji danas nisu spremni da prihvate velike misli koje se spontano rađaju iz kontakta sa zemljom, na primer iz kontakta građevinskog preduzimača s placem. To Đurković zna, a zna i zašto je to tako. Zato što se na stvari kulture u Srbiji isključivo gleda

sleva. „Vladavina radikalno levičarskog i titoističkog modela u kulturi“ - žali se on - „dostigla je, nažalost, mamutske razmere u postmiloševićevsko doba“. A istina, posebno ona o kulturi, tradiciji, zemlji, dedovima i očevima - valjda ćemo jednom to shvatiti! - može da se vidi samo kad se gleda zdesna. Utoliko je veći značaj Ivanovićeve pionirske knjige, koja pokazuje šta se sve u kulturi može učiniti kad se na nju gleda s te strane. Njenog autora je udesno i uvis, to jest do visina autentičnog mišljenja bez jalovih apstrakcija, gurnuo sam život. Ali da će se naći tu, to jest desno i u visinama, mogu da se nadaju i profesionalni mislioci. Pod jednim uslovom: da prihvate da je njihova uloga u tome da nam pokažu bedu apstraktnog i logičkog mišljenja i da nas povedu dalje, u mentalni prostor apstrakcijama neposredovane mudrosti, na primer, one rođene u glavi jednog građevinara. Tragajući za prirodnom čestitošću i mudrošću, neki mislioci minulih vremena otkrili su Dobrog Divljaka, zatim Dobrog Seljaka i, najzad, Plemenitog Golju, Proletera. Danas mislioci zdesna, okupljeni oko časopisa „Srpska politička misao“, daju krupan doprinos istoriji tog traganja. Njihovo otkriće, njihov junak, zove se Dobri Građevinar.

17. MORALISTA

Ljudi ne vole moralistu i nikad ga nisu voleli. Ali, u naše vreme on je, izgleda, omražen više nego ikad ranije. U stvari, danas je on prezren i ponižen. To je jedan od zaključaka knjige „Moralistički fragmenti“, koju je napisao Milo Lompar, profesor književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu, a prošle godine objavila „Narodna knjiga“. U moderno doba, zaključuje autor ove knjige, moralista je marginalizovan, vlada mišljenje da je on savršeno nepotreban. I, još gore od toga - kaže profesor Lompar - danas se „moralista ne doživljava ni kao prepreka, već se registruje (ako ima sreće da bude opažen) kao dosadna muva, baksuz, namćor, kvariigra“.

Zašto je danas moralista nevoljen? Čime je on to zaslužio? Nema tu neke velike tajne. S obzirom na to kako se moralista ponaša, šta misli i kako govori, ništa drugo nije ni mogao da očekuje, sem negodovanja i ljutnje, a ni gore od toga ne bi trebalo da ga iznenadi. On je prosto čovek koji smeta, koji ume ljude da iznervira. Pre svega, objašnjava profesor Lompar, moralista tvrdoglavo ide protiv matice, to jest ide u suprotnom smeru od onog kojim ide ogromna većina ljudi. Zatim, u svemu što običan čovek misli on vidi predrasudu ili neki skriveni interes. Taj vam ne dozvoljava da težite uspehu, jer tvrdi da je prava stvar ne uspeti, a ostati svoj. I stalno se buni, nijedna vlast mu nije dobra, ništa ne ume da prihvati i aminuje, nego od njega stiže samo jedno te isto dosadno Ne. Ako ga ignorirate, on je spreman da se nametne nekim skandalom ili incidentom. Kad se

sve sabere, vidi se da je moralista opasna osoba koja potkopava vladajući poredak, da on, kako se izrazio autor „Moralističkih fragmenata“, „iskazuje neku vrstu iskustva subverzivnosti“.

Ovaj portret moraliste profesor Lompar je naslikao polazeći od sebe, na osnovu onoga što sam doživljava kao čovek koji u današnjoj Srbiji ide protiv struje, koji dovodi u pitanje vladajuću elitu, njene ideje, njene simbole moći i autoritete. Iskustvo subverzivnosti - svojstveno moralisti - njegovo je lično iskustvo. Zna cenu te subverzivnosti - a to su osuda, prezir i podsmeh - jer je sam plaća. Mogao bi da kaže: dosadna muva, namćor, baksuz - *c'est moi*. Njegova knjiga puna je primera koji pokazuju kako je on to postao, takva jedna neprijatna, sebi i drugima teška osoba - moralista. Čitalac će tako saznati da se autor „Moralističkih fragmenata“ usuđuje da se namćorski odnosi prema, danas u Srbiji vladajućoj ideologiji, da zuji oko nekih danas moćnih noseva i da im pri tom kvari igru.

Namćorski prema vladajućoj ideologiji? Da, prkoseći svim rizicima koje to povlači za sobom, profesor Lompar otvoreno ustaje protiv titoizma. Naziva ga „duhom koji je antiduh svakog duha“ i upozorava na to da je on danas u Srbiji svuda prisutan, odnosno da se „nasleđe titoizma može pratiti u svim vidovima života“, do kojih on lako stiže zahvaljujući specifičnom načinu kretanja, svojstvenom jednom duhu, koje nije isto kao kod ljudskog bića. „Titoizam nije čovek“, objašnjava profesor, „i zato on može da se prostire mnogo dalje nego što bi svaki čovek mogao to da učini“.

I zaista titoizam - krećući se neopaženo i brzo kao duh - stigao je i do nekih neočekivanih mesta, ali ga je naš moralista i tu prepoznao. Na primer, otkrio ga je u crnogorskom jeziku, i to kao njegovo „prirodno izvorište“. Kako se tu našao, mangup jedan?

Tako što je taj jezik, objašnjava profesor Lompar, zapravo „ulog

u nastajanju nove i nepoznate Crne Gore“, a ta država je, pak, nastavak one koju je Crnogorcima napravio Tito ili, tačnije, koju je „iznedrio duh titoizma“. Smelo prkoseći svemu što moćnici u Srbiji misle o ovoj temi, profesor Lompar šiba po „novoju Crnoj Gori, koja govori novim jezikom“. I uz sav rizik koji jedno subverzivno mišljenje sobom nosi, objavljuje da postoji samo jedna prava crnogorska država, a to je - kaže on - „večna Crna Gora koja govori srpskim jezikom“. Svestan je on cene koju za to mora da plati. „To čoveka može koštati počasti i para“, kaže on, „i može mu natovariti mnogu nevolju na vrat“.

Ne hajući za to, naš moralista nastavlja da detektuje zle učinke titoizma u današnjoj Srbiji. Nije mu promaklo da ga nađe i na jednom mestu gde je dosad neopažen harao, u pogubnoj privrženosti Srba Americi i američkim vrednostima. Kod nas se - kaže profesor Lompar - ispoljava samo površni, „salonski antiamerikanizam“, ali ne postoji svest o pravoj opasnosti koju Amerika predstavlja za srpsku kulturu, nema otpora njenom zloćudnom nihilizmu, tom zlu koje bije iz „tamnog srca Amerike“. Mada smo od te zemlje - podseća nas autor „Moralističkih fragmenata“ - „i kao narod i kao pojedinci izranavljeni do krvi“, kod nas je „gotovo opasno ispoljavati antiamerikanizam“. Otkud to, otkud ta luda, nezdrava ljubav Srba prema imperiji zla? Odgovor, koji se niko pre njega nije usudio da izusti, profesor Lompar nam nemilosrdno baca u lice. Ameriku volimo zbog Tita. Od njega nam je to ostalo. On nas je izdresirao tako da ne dozvoljavamo da nam je neko dira. On nas je odvojio od majčice Rusije i bacio u zagrljaj toj nihilističkoj nemani. „Titoistička formula“, objašnjava profesor, „koju očituje antirusko kretanje u spoljnoj i antisrpsko kretanje u unutrašnjoj politici komunističke Jugoslavije - pojavljuje se kao podloga za svaku osudu antiamerikanizma“.

„Zloslutna srž titoizma“ ukazala se našem moralisti i jednog

dana u Berlinu. Bio je to, seća se on, trenutak epifanije. Šetao se berlinskim ulicama i čitao natpise na tablama, na zidovima i na kockama u kaldrimu, koji podsećaju današnje Berlince na stradanja Jevreja i drugih ljudi u njihovom gradu i u njihovoj zemlji, za vreme nacizma. Zastao je, tako, pred jednom tablom na kojoj piše: „Mesta užasa koja nikada ne smemo zaboraviti: Aušvic, Štithof, Majdanek, Treblinka, Terezijenštat, Buhensvald, Dahau“... Našao se i pred jednom granitnom kockom sa natpisom: „Ovde je živela Sofija Hap, rođena Bah 1892, deportovana 1943, ubijena u Aušvicu“. I u tom trenutku profesor Lompar doživeo je epifaniju. Odatle je, priča on, „na najvijugaviji način, i iz najveće daljine, u epifanijskom času prebačen u potpuno drugi svet“. Odjednom se našao licem u lice sa svojim zakletim neprijateljem, znate već kojim: sa „zloslutnom srži titiozma“.

Zapravo, razmišljajući o obeležjima koja danas Berlince podsećaju na zločine počinjene u njihovo ime i u ime nemačkog naroda, on se upitao: a zašto nečeg sličnog tome nema kod nas? I odmah mu je sinula jeretička i subverzivna misao da je to zato što je titoizam - kako se izrazio - „poništio svaki egzistencijalni oblik suočenja kakav je moguć, recimo, u Berlinu, 2007. godine“. A šta bi Beograd - da ga titoizam u tome ne sprečava - mogao da ponudi svojim građanima kao spomen na zločine koje ne smeju da zaborave, nešto što bi bilo nalik na ono što je profesor video u Berlinu? A imalo bi se šta, zar ne? Međutim, zbog toga što je u naše glave usađena vladajuća ideologija, to jest titoizam, nama je sasvim strana ideja o nekakvim spomen-obeležjima na zločine koja bi bila pandan berlinskim. „Da li bismo uopšte mogli zamisliti na određenim ulicama Beograda“, pita nas profesor Lompar, „diskriminatorne naredbe uperene protiv Srba iz ustaških zakona i pravila? Da li možemo zamisliti, u centru grada, opominjuću tablu sa imenima ustaških logora?“. Naravno, zna on da to ne možemo da zamislimo. Ali on zna i

ono što nam drugi ne daju da znamo, zna zašto je to tako. „Zato“, pokušava da nam objasni naš moralista, „što je srpska kultura iznutra onemogućena da osvetli činjenicu da je srpski narod pretrpeo genocid“. U slučaju da neki titoistički moćnik zlobno primeti da se Nemci u Berlinu suočavaju sa odgovornošću za zločine učinjene u njihovo ime, te da obeležja u Beogradu koja bi podsećala na zločine nad Srbima ne bi mogla s tim da se uporede, dobiće od profesora odsečan odgovor da mi „kao javnost i kao kultura, ne možemo imati snage da se suočimo sa užasom kao takvim, pa otud ni sa istorijskim užasom koji smo stvorili, kad nemamo iskustvo sa genocidom koji smo pretrpeli“.

Uostalom, profesoru Lomparu neće ponestati moralne hrabrosti da tom titoisti kaže ono što danas malo ko u Srbiji sme i da pomisli, istinu da je priča o nekakvoj srpskoj krivici običan mit, nešto što su lansirali naši neprijatelji iz Prvog svetskog rata, a čemu je u naše vreme kumovao... Ko? Neće se naš moralista umoriti, pokolebati, ustuknuti da ako treba i sto puta ponovi ime ideologije koja danas upravlja našim dušama. Iz titiozma je - iz čega bi drugog - potekla i navika da se - kako se on izrazio - odričemo „naše nacionalne egzistencije“ i da „o sebi mislimo ono što misle oni koji su oblikovali pojam srpske krivice“.

Treba li, na kraju, uopšte reći da iznošenje ovih i mnogih drugih hrabrih, retkih i subverzivnih ideja, da ovo nemilosrdno raskrinkavanje zloćudnog titoizma i samopožrtvovana odbrana srpskog naroda u knjizi „Moralistički fragmenti“ nisu prošli bez posledica po njenog autora? Imao je da plati koliko to košta - a on je, uostalom, s tim unapred bio pomiren. Tako je morao da se zadovolji sa samo tri književne nagrade koje je dobio poslednjih godina. To su nagrade: „Đorđe Jovanović“, „Stanislav Vinaver“ i „Laza Kostić“. Od svih velikih i bogatih firmi kojima je čovek njegovih sposobnosti mogao da upravlja, on je bio - i to samo dve godine - direktor „Politike“. Danas on ima samo skromno

mesto profesora Univerziteta i, usput, rukovodi samo jednom institucijom, Zaduzbinom Miloša Crnjanskog i odlučuje o kniževnim nagradama u Srbiji kao predsednik žirija za nagrade „Rastko Petrović“ i „Miloš Crnjanski“ i kao član žirija za NIN-ovu nagradu, za nagradu Drugog programa Radio Beograda i za nagrade „Đorđe Jovanović“ i „Dragiša Kašiković“, što je zajedno....da vidimo: samo šest žirija. Zamislite gde bi profesoru Lomparu bio kraj da ga moralistički nemir i subverzivne ideje nisu dovele u situaciju da ovako tavori na margini.

18. PESNIK

Zašto jedan uspešan političar piše poeziju i izlazi u javnost sa zbirkom pesama? Šta će mu to? Šta očekuje da na taj način postigne? Da o ovome razmišljam podstakao me je Slobodan St. Milosavljević, ministar poljoprivrede u Vladi Srbije. On je nedavno objavio knjigu pesama pod naslovom „Izvor i pritoka“, koja je objavljena u izdanju novosadske izdavačke kuće „Stylos“. Moju pažnju najpre su privukle vesti o gala promociji ove knjige, koja je, krajem marta ove godine, bila održana u Aeroklubu u Beogradu. A onda sam u katalogu izdavača pročitao tekst kojim se Milosavljevićeva poezija preporučuje čitaocu: „Pesme jednog političara lišene politike ali pune poetike. Hrabar iskorak iz pragmatične svakodnevice u večnost pesništva“. Tome već nisam mogao da odolim, te se uskoro u mojim rukama našao primerak „Izvora i pritoke“.

Sad mogu da kažem šta tu ima. Većinom su vam to ljubavne pesme. U njima, kao što je izdavač obećao, zaista nema ni politike niti ičeg drugog što bi podsećalo na praktični svakodnevni život, nego se tu opevaju „pritajeni mađioničar mesec“, „ponoćna tihost“, „ruke snene“, „zelene oči“, „tvoja kosa plava“, „vilin konjic na tvojim trepavicama“, „jato leptirova“, „zenice opčinjene ljubavlju“, „muzika duše“ i druge slične, savim apolitične i nesvakidašnje stvari, to jest čisto pesničke slike. Ove ljubavne pesme su savim kratke, pa mogu nekoliko njih da navedem u celini, i da tako otklonim mogućnu primedbu da iz suptilnog sklopa poetskih tvorevina

grubo istržem pojedine njihove elemente. Prvo navodim jednu bez naslova. Ide ovako:

*Večeras,
mesec čvrsto
zagrljen
našim rukama snenim,
neporecivo
zna, od čega ljubavna pesma nastaje.*

I u drugoj se pojavljuje par na mesečini. A pesnik kaže:

*Večeras,
što sam odavno
hteo, a nikada
budan nisam smeo
da Ti kažem,
jednostavno,
mesec pretvara
u pesmu o ljubavi
neprolaznoj.*

Ova se zove „Magičnosti“:

*U sumornom
trenutku, kada
nepoštedna java,
svojom hladnoćom
moje snove
savlada,
jedino me greje
tvoja kosa plava,
zanosnim treptajem
do magije nove.*

Zatim sam našao dve pesme koje bi se žanrovski mogle odrediti kao srećno-porodične. One su posvećene pesnikovoj deci, sinu i kćerci, ispevane su u slavu njihovih rođenja, o čemu svedoče i datumi ispod pesama. Srećno-porodičnu atmosferu ovih pesama dodatno ističe to što su one u knjizi ilustrovane neveštim dečjim crtežima, onim koji srećnim roditeljima mame suze radosnice. Jedna počinje sa „Rodio se“, druga sa „Rodila se“. Ne bih dalje da citiram, ali, ipak, evo samo jednog stiha: „Na majku liči, prćast nosić ima“. Ni u ovim Milosavljevićevim porodičnim pesmama zaista nema politike niti bilo čega što bi pokazivalo da je njihov autor ministar. Ima doduše svakodnevice, ali to sigurno nije ona gruba svakodnevica ispunjena problemima banalnog praktičnog života, nego je to svakodnevica toplog porodičnog doma, svakodnevica prćastog nosića, srećnog muža i ponosnog tate.

Ipak, ima u „Izvoru i pritoci“ i nekoliko pesama nesumnjivo nadahnutih državnim poslom kojim se njihov autor bavi. Na primer, u jednoj sa rimama, koja se zove „Vojvodina“, pesnik je naslikao kako se „žitna polja zlate“, dok se „klipovi kukuruza klate“, a tu se vide i njive na kojima „vredne Lale rade“. Njoj je slična pesma „Molitva pre žetve“, u kojoj autor na poetski način evocira problem zaštite letine od grada, dakle nešto što se direktno tiče njegovog resora. Počinje pitanjem: „Kako da zadržim, nevidljive i preteće oblake, daleko od ravnice žitne“, a na kraju se pokazuje da to pitanje ministar ne razmatra sa svojim stručnim timom, nego ga u molitvi upućuje Bogu: „Kaži mi pre žetve, moj Gospode“. Dakle, ovim pesmama Milosavljević daje doprinos poljoprivrednoj lirici, vrsti poezije posvećenoj radovima na selu, koja se u Srbiji tradicionalno poštuje.

Bog se pominje i na nekim drugim mestima u ovoj zbirci, a jedna pesma - pod naslovom „Veliki je Bog“, u celini mu je posvećena. Zbog toga se može reći da se Milosavljević ovde predstavio i kao religiozni pesnik. O tome svedoče i dve kratke pesme koje

▼ Ivan Colović

je on posvetio crkvama na Kosovu, Gračanici i Dečanima. A ima on i jednu podužu o celom Kosovu, to jest, kako pesnik kaže, o „našoj mitskoj prapostojbini“. Međutim, ova pesma o Kosovu izdvaja se od svih drugih u zbirci - koje su miroljubive i lirske - jer je ova baš borbena, epska. U njoj se zaziva nebeska vatra i osveta, pa se u skladu s tim pesma i završava:

*Sretan vam vaskrs srpski mučenici.
Kleto vam leglo svi nevernici.*

Na kraju knjige objavljena su i dva stručna mišljenja o njenim dometima, oba vrlo afirmativna. S obzirom na to da su ta mišljenja izneli Srba Ignjatović, predsednik Udruženja književnika, i poznata spisateljica Milica Jeftimijević-Lilić, verujem da je autor bio više nego zadovoljan kad je pročitao šta tu piše. Pretpostavljam da mu je posebno prijala pohvala gospođe Jeftimijević-Lilić, koja je napisala da „Izvor i pritoka“ „donosi čistu supstancu istočenu iz dubina bića koje duhovno uzrasta napajano na vrelima svekolike ljubavi prema: ženi, deci, životu, pravoslavlju, prirodi, zavičaju“.

Međutim, bojim da u ovim stručnim mišljenjima ima i nešto čime Milosavljević možda nije zadovoljan, sa čim - bar se meni tako čini - ne bi mogao lako da se saglasi. Naime, oba stručnjaka za poeziju prave oštru razliku između ličnosti pesnika, one s kojom se on javlja u privatnom i javnom životu, i takozvanog „lirskog subjekta“ ili „lirskog glasa“. Pri tom se stvarna ličnost - sam pesnik lično, a ovde je to Slobodan St. Milosavljević, sa svojim doktoratom, ženom, decom i ministarstvom - potpuno zanemaruje, a pažnja se isključivo posvećuje tom fantomskom pesničkom subjektu. Na primer, kad gospođa Jeftimijević-Lilić hvali toplinu i smirenost koju nalazi u „Izvoru i pritoci“, ona kaže: „Zbirka nudi toplinu i smirenost lirskog subjekta“, pa se može steći utisak da ti kvaliteti nemaju veze sa karakterom

▼ Vesti iz kulture

samog Milosavljevića. Drugi ekspert angažovan da oceni stvar, Srba Ignjatović, čak tvrdi da su u ovoj knjizi najbolja ona mesta gde se autorov trud ne svodi na to da iskreno iznese svoja lična osećanja, gde on uspeva da u sebi nađe nešto drugo, taj famozni pesnički glas. Zaista, čisto sumnjam da bi Milosavljević ikad poželeo da se bavi poezijom da je mislio da će time stvoriti nekakvo posebno, pesničko, lirsko ja, koje će morati da drži podalje od sebe kao privatne osobe, i od onoga što on predstavlja u javnosti, kao političar i ministar.

Ovo kažem imajući u vidu šta je sam autor „Izvor i pritoke“ rekao o razlozima koji su ga naveli da objavi ove pesme. A on se o tome nedvosmisleno izjasnio, tako da nema nikakve sumnje da je poezija za Milosavljevića sredstvo koje stoji na raspolaganju čoveku koji odluči da javnosti otvori dušu, da pokaže svoje emocije. Pošto je odmerio razloge za javno pokazivanje emocija pomoću stihova i protiv toga, on je odlučio da to učini, da ih pokaže. „Dugo sam razmišljao da li da objavim knjigu poezije“, poverava se on u jednom razgovoru za novine, „jer kažu nije dobro za jednog političara da otkriva svoje emocije. Ovo je, ipak, na neki način otvaranje duše, ali svesno prihvatam taj rizik...“. Rizik je prihvatio zato što je procenio da od objavljivanja pesama punih lepih i pozitivnih osećanja političar može i da profitira, jer će publika videti da je autor jedan fin, osetljiv čovek, zaljubljen muž i brižan otac, skrušeni vernik i nepokolebljivi rodoljub. U pomenutom razgovoru za novine, on je izneo nadu da će ga, zahvaljujući ovoj knjizi, ljudi „možda doživeti na jedan malo drugačiji način od onoga ustaljenog da su političari tehokrate, da su otuđeni“ i da će tako „saznati kako jedan ministar gleda na svet oko sebe“.

Jasno je, dakle, da Slobodan St. Milosavljević gleda na poeziju na nov i u stvari postmodernistički način. Za razliku od eksperata koje je angažovao da mu izdaju stručne sertifikate

- koji se očigledno drže modernističkog kanona, po kome je poezija takoreći van ovoga sveta - autor „Izvora i pritoke“ poeziju posmatra kao medij javne komunikacije sličan drugima. On je bez kompleksa koristi marketinški, da bi javnosti uputio poruke o sebi za koje misli da će doprineti njegovom rejtingu kao političara i ministra. Polazi od toga da javnost - kao što voli da zna šta političar ima u džepu i kakvog je zdravlja - hoće rado da zaviri i u njegovu dušu. I kao da kaže: zašto da ne, izvolite, pročitajte moje emotivne pesme i videćete da su u mom srcu žena, deca, poljoprivreda, Bog i Kosovo.

Međutim, strahujući da poezija - zato što je to medij u kome se koriste metafore i slike - može da zamagli poruku koju autor želi da prenese javnosti, Milosavljević je u belešci o piscu na kraju knjige dao i neku vrstu proznog prevoda onoga što čini srž njegove zbirke, to jest one lepe slike o sebi koju on želi da promovise. A u belešci piše i ovo: „Slobodan St. Milosavljević, doktor ekonomskih nauka, istraživač, naučni radnik, profesor, političar, sportista, umetnička duša, pesnik, čoveko i svetoljubac, patriota i evropejac... Nagrađivan u zemlji i inostranstvu, pošten i poštovan, uspešan, a tako običan. Tek počeo, već iskusan, veoma ambiciozan, ide dalje, bori se, ne predaje se, još i tek će da piše“.

Samo napred, majstore, ne brini, čitaćemo, tek ćemo da čitamo.

OD ISTOG PISCA

Književnost na groblju, 1983.

Divlja književnost. Etnolingvističko proučavanje paraliterature 1985, 2000.

Vreme znakova: 1968 - 1987, 1988.

Erotizam i književnost. Markiz de Sad i francuska erotska književnost, 1990

Bordel ratnika. Folklor, politika i rat, 1993, 1994, 2000.

Pucanje od zdravlja, 1994.

Jedno s drugim, 1995.

Politika simbola. Oglеди o političkoj antropologiji, 1997, 2000.

Kad kažem novine, 1999, 2004.

Dubina. Članci i intervjui 1991 – 2001, 2001

Etno. Priče o muzici sveta na Internetu, 2006.

Balkan – teror kulture. Oglеди o političkoj antropologiji, 2, 2008.